

Joh. van Beverwiick Schat der gesontheydt

<https://hdl.handle.net/1874/202181>

JOH. VAN BEVERVYCKS

STEEN-STUCK.

Aenwysende

*Den oorspronck, teyckenen, 't voor-
komen, ende ghenesen*

V A N

Steen en Graveel.

T'AMSTERDAM,

Gedruckt in 't laer onses Heeren. 1651.

S T E E N - S T U C K .

Het eerste Capittel.

Beschrijvinge van de Nieren,

- 1 Haer Leger-plaets,
- 2 Getal,
- 3 Gedaente,
- 4 Wesen,
- 5 Gebruyck,
- 6 Beschrijvinge van de Melck-aderen,
- 7 Water-pesen.
- 8 Het wesen van de Blaes,
- 9 Vremden aenhangh,
- 10 Gedaente, en ruymte,
- 11 Gebruycken in 't water-maken.

DE Nieren leggen wat leeger als de Lever, en Milt, achter in de Lendenen, met haer hol-
 ligheyt (seyt Hippocrates) tegen de groote
 Aderen. Sy en komen niet recht over malkander,
 maer de eene leyt een weynig hooger, als d'andere.
 Waer in dat by vele gemist wert. Want de rechter en
 is niet hooger als de sincker, gelijk na den ouden
 Aristoteles, Galenus, ende Plinius, oock ghemeent
 hebben, en onder de nieuwe Ont-leders, Dr. Andries
 van Wesel, Genees-meeester van Keyser Karel, Fer-
 nelius, Genees-meeester van Henrick de I. Koning
 van Vranckrijk: maer de sincker is hooger als de
 rechter, om dat des Menschens Lever groot is, de
 Milt kleyn. Dan in de Beeften (welkers Nieren de
 Oude schijnen alleen ondersocht te hebben: het
 welck Picolomini oock van Vesalio ende Columbo-
 sey, en hier selfs die mislach heeft) streckt de Milt
 meer na beneden, ende daerom hanght de sincker
 Nier leeger, als de rechter. De ongelijke groote
 dan van Lever ende Milt maect de onghelijke le-
 ger-stede van de Nieren, niet, gelijk Galenus schrijft,
 om dat het trecken van deselvighe niet verhindert
 soude worden: want by aldien dat die reden vast
 ghingh, soo soude in sommige lichamen (ghelijcker
 somtijds ghevonden zijn) in dewelcke de Nieren
 recht over malkander legghen, dese treckinge niet
 geschieden, daer sulcke luyden nochtans sonder let-
 sel haer water maken. Maer dat de Nieren niet en
 trecken, sullen wy terfont bewijsen. De ander reden
 van Galenus en is oock niet veel beter, te weten, dat
 daerom de Nieren niet recht over malkander en
 staen, om datter niet van de wey ofte waterigheyt
 voorby en soude vloeyen, want het is nootzakelijck
 datter een deel voor-by vloeyt, dewijl de waterig-
 heyt niet alleen vereyscht en werdt, soo lange het
 voedsel is in de Suygh-aderen ofte Lever-aderen,

om, daer mede verdunt zijnde, door de naute te
 kunnen loopen, ghelijck vele beschreven hebben:
 maer was oock nootzakelijck, datter een deel in het
 Bloedt bleef, op dat het door de kleyne tackskens
 van de nyterste Aderen van het vleesch mocht ghe-
 bracht werden.

2 Al de Ontleders seggen uyt eenen mont, dat
 de Nature ons twee Nieren gegeven heeft, op dat
 den eenen beler, ofte verstopt zijnde, het water door
 den anderen soude moghen loopen. Maer dese re-
 den werdt niet sonder reden weder-worpen van Pi-
 colomini, segghende, dat de nature niet ghedaen en
 heeft, teghen gheweldighe ofte gevallen oorsaken.
 Want de Nieren, schrijft Mercarus, Genees-meeester
 van Philips de III. Koningh van Spaengien, zijn
 soo seer met malkanderen verknocht, en soo gelijk
 van wesen, dat daer uyt lichtelijck af te nemen is,
 alffer een ontstelt is, dat den anderen dan mede
 moet lijden. Haer werck ende ampt is haer beyde
 ghemeen, niet elck bysonder. Want al is 't, datter
 twee Nieren tot een ampt gheschapen zijn: soo en
 volght daer uyt niet, dat een van beyde sulcks uyt-
 voeren kan, maer datse beyde van nooden zijn, om
 so een swaer werck te doen. My dunckt dat de Na-
 ture, alffe tot een werck twee werck-stucken maect,
 die samen-stemminge en ghemeenschap onder de-
 selve houdt, al offe alleen om de gelegtheit van
 plaetse een deel in twee verdeelt hadde, en dat daer-
 om de gebreken van 't een aen 't ander haest mede-
 gedeelt werden. Sulcks siemen dagelijks in de oog-
 ghen, en is oock by een Griecks Poët aengeroert
 mer dese versen:

*Als 't licht van 't rechter oogh bedwelmt is met gebreken,
 Soo komt het sincker oogh oock lichtelijck t'ontsteken.*

Alfoo heb ick mede bevonden, dat den eenen Nier
 verstopt zijnde, den anderen mede onbequaem wer-
 de, ende den loop van 't water tegen hiel: het welck
 oock bevesticht wert by de Doctoren Lud. Dure-
 tus, Genees-meeester van Henrick de III. Koning
 van Vranckrijk, Pieter van Foreest, Genees-mee-
 ster van Delft, Johan Riolanus, Genees-meeester van
 Parijs, en andere. De nature dan hoeft twee Nie-
 ren gemaeckt, ofte eenen verdeelt uyt oorsaek van
 de plaetse ofte de gelegtheit. Want indien, dat
 ter maer een was, soo soude hy nootzakelijck soo
 groot als de twee moeten wesen, gelijkmen siet aen
 de Lever, ende Milt, de andere Deelen om bloedt te
 maken. Maer dan en soude het lichaem niet in even
 ghewicht geweest hebben, ten ware dat by midden
 op den rugh-graet ghestelt was, leggende met sijn
 holligheyt op de holle ader, en groote slach-ader:
 dan dese leger-stede soude door het neder-drucken
 van de verhaelde Aderen, den vryen loop van het
 bloet, en de levende geesten verhindert hebben. So
 dat.

dat niet sonder gewichtige redenen in plaats van een grooten Nier, twee kleyne geschapen zijn; oock om dat den buyck niet te seer uyt en soude steken, ofte dat het ghewicht van den buyck niet te seer na een zijde soude hellen.

3 De Gedaente der Nieren, is een halve maen, ofte beter een Roomsche boon gelijk. Waerom Aristoteles, en die hem volgt Plinius qualijck beschrijven, dat de Nieren van de Menschen even eens zijn, als de Ossen-Nieren, gelijk als uyt verscheyde Nieren te samengevoeght. Daer zijn evenwel sommige onder de Ontleders, die uyt de Teylachtige vleyskens, hier na te beschrijven, gelijk als druyl-beyen by een gevolght, seggen, dat de Nieren der Kinderen, gelijk die van de Kalveren, gemaect werden, en datter daerna, door toevloeying van bloet, een vleysigh decksel ronts-om groeyt, 't welck het uysterse van de Nieren glat en effen maect: En dat derhalven in een Nier over den rug gespout, te sien is blauachtig vleesch, omvattende ander, 't welck rootachtigh is, uyt by een-gevoeghde klierkens bestaende, waer van den Nier eerst begonnen is. So werden de Nieren van een Beer uyt verscheyde als klierkens, de groote van een Kers te samen-gevoeght, dewelcke door den bandt van een kleyn vlesken aen malkander gehecht worden, de scheidung tusschen beyden niet vet gevolt zijnde, gelijk aangemerckt is door Eustachius: die oock getuyghet, somtijds gesien te hebben, Nieren van een Mensch, de Nieren van een Os ghelijckende. Maer sulcks gebeurt seer selden, ende is buyten den gemeenen loop der Naturen.

4 Het Wesen van de Nieren, seyt Galenus, is van hart en vast vleesch, om dat anders door de groote lostigheyt 't water al te ras uyt soude loopen; als oock om dat de scherpigheyt van 't water haer vleesch niet lichtelijck en soude doorbijten. Dese laeste reden heb ick gheleert door een Water-suchrige, in wiens doot lichaem gevonden is, een nieuwe, en waer van niemandt dat ick wete, geschreven heeft, oorsaek van 't Water. Een Soldaet die met een seer dicken buyck, en geswolle beenen over-leden was, opgesaeden zijnde, werde bevonden Lever en Milt wel gestelt: waer over ick verwondert zijnde, en volgens mijn gevoelen, dat de Nieren mede haer deel hebben aen het bloedt, ofte water te maken, geboort den Heel-meester, de Nieren voor te brengen. En als hy de slincker Nier maer even aentoerde, soo saghen uyt sijn buldig deel, door een gat, daer even een pinck in mocht, veel waters loopen. De Rechter was onder in sijn hol-deel noch niet gheheel door-boort, maer een weynigh met het rasoir aengeroot zijnde, so sprong daer mede water uyt, doch weynig. Beyde dese Nieren waren van wesen, en verwe, gelijk gesonde, van binnen wasser noch Etter, noch swering, noch zant, noch steen, noch yet anders tegen de nature. So dat ick my geen ander oorsaek heb konnen

in-beelden, als dat sy van de scherpigheyt van 't water allencxkens doorgebeten waren. Sulcx gebeurt dickwils van een scherp steenken, waer van wy een seer aenmerckens waerdig exempel hebben by den vermelten Mercatus, in een man, die, by onse Nederlandtsche History-schrijvers van Beroerten, seer vermaert is, Ieronimus van Roda. Dese staende op sijn reyse na Nederlandt, wert overvallen met uytrematen pijn, veertigh dagen lang, van een steenken in de rechte Nier, die so groot en fel was, datse voor geen middelen en wilde wijcken. Ten lesten, na de voorfdagen, losten hy een steenken op de groote en gedaente van een Dadel-steen, en bleef daerna sonder pijn drie jaren lanck. Na welcke tijt, kreegh hy op een nieu diergelijcke pijn, soo van hevigheyt als van lang dueren, in de slincker Nier: en werde na veertig dagen, en na veel middelen, mede diergelijken steenken quijt. Waer door hy wel verloft was van de pijn, maer niet van erger quaet. Want na drie dagen, dat hy 't steenken geloft had, bleef sijn water heel opgestopt. Waer over de Ghenees-meesters vergadert zijnde, sloegen daer in op malkander, datter anders geen oorsaek en was, als verstoppinge van Zant, of Steen, en Slijmerachtige vochtigheyt, waer mede die man veel gequelt was. Het welck wel waerschijnelijck gelijckt in een graveelige, van vochtige geneligheyt, en die in spijs en dranck niet seer ordentlijck en leefde: ten lesten, als het quaet niet geenderley middelen te helpen en was, soo quam hy na den dertighsten dagh te overlijden. Op-ghelmeden zijnde, wert bevonden, dat de Nieren van de holligheyt tot de buldigheyt met eeng groot gat doorboort waren, en daer was evenwel geen slijm, geen zant, of yet anders, daermen 't stoppen van 't water op soude mogen leggen, noch in de Nieren, noch in de Waterpelen (*Ureteres* genoemt) bevonden. Waer uyt nootfelijck schijnt te konnen afgenomen werden, dat de gaten ghelaten zijn van de Steenkens, die hy niet sulcke moeyte quijt gheworden was, die, in vleysich van de Nieren groeyende, allencxkens soo vergroot zijn, datse de Nieren selve door-boort hebben: En dat om de geseyde gaten de Nieren daerna niet en hebben konnen trekken: dat evenwel den eenen Nier door-boort zijnde, het water door den anderen heeft konnen getrocken werden: den tijdt van drie jaren, die gheweest is tusschen het losen van 't eerste steenken en het tweede: het welck niet langer en konde gheschieden, na datse alle beyde door-boort waren. Dus verre schrijft Dr. Mercatus. Den welcken Nier voorwaer nier en kan toestaen, dat den eenen Nier drie jaer soude door-boort geweest zijn, en dat den anderen ondertusschen het werck alleen soude uytvoeren, daerse alle beyde nootfelijck toe gemaect zijn. En dit strijt oock recht tegen de woorden van Mercatus selvs, hier voren bygebracht. Want dewijl ghelijck wy terstont sullen bewijzen, het Bloedt met de

de wey van de *Arteria emulgens*, ofte de Melck-flaghad-
 ader gedreven wert in de Nieren, en 't selve aldaer
 van de overige wey of waterigheyt gesuyvert wert,
 indien de Nieren in den vermelten *Roda* van d' een
 zijde tot de ander dwars door-boort gheweest had-
 den, soo soude nootzakelijck de waterigheyt, gelijk
 in ons verhaelt exempel, door de gaten in den buyck
 gevloeyt hebben. Het welck buyten twijffel in die
 dertigh dagen geschiet is, ende dat hy daerom oock
 gheen water en konde maken: niet om dat het ver-
 stoppt was, gelijk *Mercatus*, ende d' andere Genees-
 meesters meenden, maer om dat het in plaets van na
 de Blaes door de Water-pesen te loopen, doen door
 de gaten van de Nieren in de holligheyt van den
 Buyck gelooft was.

De Schrijver van het Boeck der Ghebreken der
 Nieren, het welck *Galeno* toegeschreven wert, seydt
 datse een besonder lichaem hebben, bestaende uyt
 vleesch en veselen. Maer sy en hebben anders geen
 veselen, als van de vaten. Want sy en gaen niet op en
 neder, gelijk het Hert, het welck daerom oock een
 Spier van *Hippocrates* genoemt werdt; noch sy en
 hebben geen besondere kracht, om na haer te trec-
 ken, en uyt te werpen, gelijk de Spieren, dewelcke
 bestaen uyt vleesch en zenuachtige veselen. Derhal-
 ven schijnen sy onder de Klieren gerekent te wesen
 van *Hippocrates*. Dan *Galenus* steltse onder het In-
 gewant en *Parenchymata*. Welck gevoelen my best
 aenstaet. Niet alleen om dat sy de Lever (die eerst
 van *Erasistratus* in 't Grieks *Parenchyma*, dat is, toe-
 stortinghe, als van geronnen bloedt, genaemt is ge-
 weest) soo in haer vleesigh wesen, en in verdeelingh
 van aderen ghelijck zijn, maer oock om datse een
 werck helpen uyt-voeren. Welcke leere, alsoe nieu
 is, wat breeder dient bewesen te werden.

De Ouden hebben dit gebruyck alleen aenge-
 nomen van 't vleesigh deel des Levers, dat het ront-
 om de aderen ghestort soude zijn, om deselve aen
 malkanderen te houden, ende te onderstutten. Soo
 schrijft mede de groote *Aristoteles*, dat de Nieren
 van de Nature aen de Dieren gegeven zijn, om dat
 sy te samen deselfde soude gebruycken tot het stij-
 ven en houden van de Aderen, en soude misbruycken
 tot het losen van de overvloedighe vochtigheyt.
 T gene by dien Wijs-gerigen voor misbruyck ge-
 rekenet werdt, is by de Ghenees-meesters het eenigh
 gebruyck der Nieren. Voor my, al en kan ick dit ge-
 bruyck niet ontkennen, so en wil ik daerom de Nie-
 ren van haer edelste werck niet berooven. Want by
 aldiendatse alleen om 't Water te kleynsen geschapen
 zijn, waer toe dienen so veel aderen en slag-aderen
 door het geheele lichaem van de Nieren verspreyt?
 Waer toe dient 't vleesch, gelijk een geronnen bloet
 om deselvigge gegoren? Om 't water door te leyden,
 soude mischien genoeg geweest hebben een vat uyt
 de Melck-ader in de Water-pees, daermen nu siet, dat

tot het uytterste van de Nieren de Tacken van de
 Aderen verdeelt zijn. Men soude mogen seggen, dat
 sulcks was om de Nieren haer voedielen aen te bren-
 gen. Dan 't selve souden ick konnen antwoorden van
 de Lever. Daer-beneffens sietmen oock, dat de Na-
 ture om het ophouden, ofte uytfluyten van d' over-
 tolicheyt, te vreden is met een vlesich lichaem, ge-
 lijk blijkt aen de Blaes, Gal-blaesjen, en Darmen:
 dewelcke oock selve noch eenige kracht om te ko-
 ken van de Genees-meesters toegeschreven wert.
 Want, gelijk *Galenus* schrijft, al is 't dat de Darmen
 niet geschapen en zijn, om den Gijl te koken, maer
 ghekoockt zijnde, alleen te houden en te versprey-
 den: nochtans, alsoe de Nature nimmermeer leu
 noch ledigh en is, so wert deselve in den door-tocht
 noch meer bewerckt, even ghelijck als in de groote
 Aderen eenige kracht is om bloet te maken, dewelke
 anders in de Lever gestelt wert. Nu dan, indien *Are-
 taus*, een out en treffelijck Genees-meester onder de
 Grieken, *Aphrodisæus*, *Vesalius*, *Picolominus*, *Hor-
 stius*, *Bauhinus*, *Riolanus*, en andere, de Milt, die voor
 desen alleen gehouden is geweest om 't bloet vande
 swarte Gal te suyveren, mede aen-nemen voor een
 werck-stuck om bloet te maken, waerom en soude-
 men deselve wercking de Nieren oock niet toeschrij-
 ven? En ghelijck de Milt niet alleen 't geen dat al te
 grof in 't bloet was, verleyt, op dat her bloet so veel
 te sijnder en klaerder soude zijn (waerom *Plato* seydt
 dat de Milt by de Lever aen de slincker zijde gestelt
 is, op dat sy de Lever alijt suyver, en gelijk een spie-
 gel, helder en blinkende soude houden) maer oock
 eenigh bloet op sijn selven maeckt, waerom het oock
 een bastaert-Lever van *Aristoteles* genoemt wert: so
 is mijn gevoelen, dat de Nieren het Bloet niet alleen
 suyveren van de wey of overtolligh water: maer
 oock datse na de Lever en Milt, het Bloet, 't welk sy
 ontfanghen, helpen koken. Daerom sietmen in de
 Lichamen, die van siekten gestorven zijn, meest al-
 tijt veranderingh in de Nieren: en die in ghesonde
 root, klaer, ende vast zijn, werden na de acrt van de
 siekte somtijds bleyck, somtijds bruyn, somtijds
 heel sacht, broos, ende al bedorven ofte versworen
 bevonden: het welck oock aengemerckt is by den
 neerstigen Ontleder *Eustachius*, en van my dickwils
 ondervonden. Het selve betuygen de rauwe wa-
 teren, die by de gene, die met steen gequelt zijn, ge-
 looft worden, seer ghelijck de gene, die de Water-
 suctige maken. Waer noch by komt, 't gene *Dr. Fer-
 nelius* schrijft, dickwils ghemerckt te hebben dat de
 menschen die den Steen hadden, het aengesicht bok-
 ende bleyck was, even-cens als de Water-suctige.
 Het welck de dagelijcksche ervarentheyt mede be-
 vestigt. Van dit gevoelen en kan ik my niet laten af-
 trecken door *Dr. Andries du Laurens*, Raet en Genees-
 meester van *Hendrick de Grootte*, die niet en wil toestaen,
 dat het bloet-maken, twee deelen te wesen, de Lever
 ende

4
 ende Milt soude bevolen zijn. Want te vergehefs (seydt hy) soude de Nature meerder Bloet-maken- de gereetschap geschapen hebben, daer toe een genoegh was, ofte behoorden te wesen. Maer laet hy eens wel overlegghen de woorden van onsen leer- meester Galenus, daer hy reden-kavelt tegens Era- sistratus, over het bloet-koken: *Ghy sult antwoorden, seydt hy, dat het Bloet in de Lever beteydt werde, en van daer in 't Hert komende, aldaer sijn vordere volmaeck- heyt, ende eyghen wesen bekomt. Eet welck voorwaer niet sonder reden schijnt te wesen. Want een groot of volmaeck- werck en geschiet niet schierlijck oft in een reys, noch en kan oock alle sijn volmaeckheydt van een Deel niet bekomen.* Dat is immers recht voor ons. Het zy dan, datmen met Vesalius en Ioubert het Bloet-maken de Ade- ren alleen toeschrijft, het zy alleen het vleesch van de Lever, als Argenterius doet, het zy alle beyde, ghelijck Galenus, soo en kanmen de Nieren die vol Aderen zijn, en Vleesch, des Levers niet ongelijck, daerom ghespreyt hebben, van de werckinghe tot Bloet-maken, niet uyt-slyten.

En voorwaer als 't Oogh gequetst wort, het Ge- sicht, als het Oor, 't Gehoor beschadicht werdt, een ontwisselijck teycken is, dat het Oog de gereetschap is van 't Gesicht, het Oor van 't Gehoor. Wanneer de Nieren alleen verteert zijnde, quaet Bloedt ghe- maect werdt, soo gaet het niet minder vast, dat de Nieren zijn onder de gereetschap van 't Bloet-ma- ken. Ick sal daer van een exempel bybrengen, het gene ick onlangs gezien hebbe. De broeder van den vermaerden D. Voetius, wel acht jaren Onghedaen geweest zijnde, ver viel ten laetsten in Water-sucht, klaeghde in de laetste maenden over pijn in beyde zijde van den opper-buyck, ende dickwils van de Droppel-pis, tot dat hy sijn ellendigh leven afleyde. Het Lichaem, ghelijck hy selve belast hadde, geopent zijnde, werde bevonden het Net gantsch bedorven, op vele plaetsen verhart, op sommige als been. Het Buyck-vlies doorgesneden zijnde, gaf menighe van dick (alsoo daer Erter onder was) ende geel Water. De Lever was groot, anders gaef. De rechter Nier hadde in sijn holligheydt vier kleyne Steenkens, van root zant, ghelijckmen sien konde, by een gebacken, en eenen grooter, by-na als een Hasel-noot: Maer de grootste stack in 't begintfel van den Water-pees, vast zijnde aen 't andere die noch in de Nieren was, gelijck in 't volgende capittel uygebeelt is. De stin- ker Nier was grooter, als na gewoonte, gantsch slap en sacht, geheel vol erter. Op de gront van de Blaes, die gantsch vleygh was, lagh een Steen, de groote van een ocker-noot ronts-om in wit slijm, 't welck, als hy uytgenomen werde, daer vast aen bleef han- gen. Sijn Herte was groot, vast, ende gantsch onbe- schadicht. Alle de Longen, als sy maer even gerocht wierden, gaven van haer Erter. Hier, alwaer Lever, en Milt wel ghefelt waren, moet de oorlaeck eerst

van sucht, daerna van Water geleydt werden op de Nieren, waer op mede de bedervinghe in de Longen, de teerste Deelen zijnde, gevolght is. Het welck dan oock bewijst, dat in gefonde luyden de Nieren strecken tot het Bloet-maken.

Derhalven beslyuten wy dan, dat het ampt van de Nieren is, het Bloedt te helpen koken (het welck de oorlaeck mischien oock is, dat de Nieren in de H. Schrifture soveel toegeschreven wert) ende 't selve van de overtollige waterigheydt te suyveren. Want, ghelijck elck bekent is, sy ontfangen het Water mer Bloet vermenght. Sulck gevoelen konnen geschieden op drierley manieren; Of dat het door sijn eygen nature na de Nieren dreef, ofte dat het van de vaten daer ghebrocht werde, of dat het de Nieren na haer trocken. Erasistratus meende dat het water van sels na de Nieren liep, by vervolgh van 't gene voren daer uyt geloopt was. Sulck gevoelen had oock byna de Arabische Averroës, schrijvende dat 't selve niet van de Nieren getrocken werde, maer van sels daer in liep, gelijk het voetsel in de leden komt. In regen- deel de oude Griecten, Hippocrates, Diocles, Praxa- goras, Galenus, seggen, dat de Nieren door een ver- borgen eygenschap (Dr. Bauhinus, ghelijck de selve in de gelijckenisse van 't geheel wesen: maer die en kan ick niet sien te zijn ruffchen het Water en de Nieren) de waterachtigheydt na haer trecken. En dat de Ade- ren het selfde daer niet in en stooten, soeckt Galenus te bewijzen 2. de nat. fac. 1. en 6. loc. aff. 3. item 9. de comp. med. sec. loc. 2. Hy seydt mede op een ander plaets dat de Aderen en Slagh-aderen door het Lichaem van de Nieren verspreyt zijn, ende dat door het hart en vast vleesch, het bloet behoudende, 't Water mer wat Gal, die by Bloet is, overgegeven wert, en in de water-loop uyt-vloeyt. Ruffus Ephesius, een oudt Ontleder onder de Griecten, stelt in 't binnenste en holste van de Nieren een vliesken vol kleyne gaer- jens, ghelijck een Seef, waer door het water soude loopen. Welck gevoelen van vele die den naem meer, als de daet van Ont-leders hebben, gevolght is: dan wert wel te recht wederleyt van den grooten onder- soecker der Lichamen, Andries van Wesel, met den welcken oock staet Columbo, en andere, als ook de dagelijcksche bevindinge. Mijn gevoelen is, dat de Weyachtige vochtigheydt met het Bloet vermenght zijnde, door het bewegen van de Melck-slagh-ade- ren, het welck sy hebben van het Herte, gestadigh en sonder op-houden in de Nieren gedreven werdt, en dat aldaer het fijnste bloet als een dau aen 't vleesch van de Nieren hanght, allencxkens in haer eyghen wesen verandert, en daer mede vereenight; en dat het Water, dat nu om het Bloet meer te leyden, on- bequaem is, eerst gescheyden werdt, en daerna, om sijn dunnigheydt, door de Tepelachtighe vleeskens leeckt, tot in eenighe uyt-stekende pijpen van de Water-pesen, in dewelcke die Tepelkens (alsoo om de

S T E E N - S T U C K .

de gelijkenis met de Tepelen genoemd) uytkomen, en ontfangen werden, daer door het dan als gekleyft werdt in de holligheyt die midden in de Nieren is aen de ingebogen zijde, en zo komt door de Water-pefen in de Blaes. Nu het ander bloet van 't overtollige water gescheyden, en van 't voedsel der Nieren overgebleven, en door het nedergaen van de Slag-aderen in de Aderen gedreven zijnde, houde ick dat door de Melk-aderen wederom gaet in de Holle ader, getrocken zijnde door het ophalen van 't Herte. Dit gevoelen bouwe ick op de leere die wel nieu is, maer die in treffeljkheyt, en nootwendigheyt geene der Ouden en wijkt, van Dr. Willem Harveus, geneesmeester van den tegenwoordigen Koningh Karel van Engelant. En om dat sonder dezelve, 't gene wy nu geseft hebben, niet verstaen en kan werden, zo zal ik hier kortelijc voorstellen 't gevoelen van dien vernuftten Ontleder, uyt sijn boeck van de beweginge des Hertens; dewelcke hy schrijft op deze maniere te geschieden: Eerst trekt 'et Hert en oor sich in, en in dat intrecken zo drijvet het bloet (waervan 't vol is, als 't hoof van de Aderen, en de schappracy van 't Bloet) in de holligheyt van 't Hert, dewelcke vervolt zijnde, zo recht het hert hem op, span van stonden aen alle de zenuwen, treckt de holligheden in, en klopt, door welck kloppen drijft het gestadigh het Bloet van 't Oor ontfangen in de Slag-aderen, de rechter holligheyt in de Longen door de Slag-aderlijcke Ader, van waer het schierlijc in de slincker holligheyt getrocken wert, die het terstont voortdrijft in de groote Slag-ader, en door de ander Slag-aderen (welckers kloppen, dat wy voelen, en den Pols noemen, anders niet en is, als het Bloet, dat van het Hert voortgedreven wert) in het gantsche Lichaem. Daerna of door eenige openheyt van mondekens, of door de lossigheyt van 't vleesch, of op beyde manieren, gaet het Bloet van de Slag-aderen in de aderen, en keert dan weder door de holle ader in de rechter Oor van 't hert, van waer 't in de rechte holligheyt gestooten wert, gelijk nu geseft is. Dezen Omloop kan ook in de groote werelt gesien werden. Want de vochtige Aerde van de Son verwarmt zijnde, geeft damp en wasem op, die dampen, opgetrocken zijnde, verdicken, verdickt smelten wederom tot water, dat valt op de aerde, en maectrze vochtig; ende op die maniere werdt alles voortgebracht. So gebeurt 'et waerschiynlijc in ons lichaem, (by sommige de kleyne Werelt geseft) dat door de Beweginge, het Bloet rijzende, dampigh, en als voedsaem gemaect zijnde, alle de Leden verquickt ende voedsel geeft. En dat in tegendeel het Bloet in de leden verkout stremt, en als onderbleven wert, waerom het na 't begin, te weten, het Herte, als na de levende fonteyne van 't lichaem wederkeert: aldaer wert het door de natuurlijke en stercke hette, als den schat des levens, wederom gesmolten, met geesten, als een balsam, vervult, en zo op een nicus door het

Lichaem versonden: hangende dit alles aen het bewegen en kloppen van 't Herte.

Deze leere en zal niemant lichtelijck regen wezen, die het maeckzel van 't Herte sien, als oock der Slag-aderen gestadigh kloppen, het konstigh gebouw, gelegentheyt, ende gebruyck van de klap-vlieskens neerstelijc wil overleggen.

De voortreffelijcke Ontleder van Padua *Fabr. Aquapendens*, is de eerste, die de Klap-vlieskens in de Aderen uytgebeelt heeft, van gedaente een halve maen gelijkende, en bestaende uyt het binnenste vlies der aderen wat uytspuyende. Haer gebruyck en heeft de Vinder niet wel gevat; want het en is niet om 't bloet, dat van boven neder zoude schieten, te stutten; dewijlze allegader staen tegen het beginzel van de aderen, en gaen open na het Herte toe. Men siet in 't opene van de aderen, indien mē van de wortel der selver beginnende na de kleyne sprancxkens toe een lange priem insteeckt, dat de klap-vlieskens beletten zullen dat hy doorschiet: in tegendeel, zo men van buyten van de tacken na de wortel toe streckt, dan sal hy sonder belet opschieten. Alzo beletten sy ook, dat het bloet van de groote aderen niet en kan schieten in de kleyne, maer laten het in, van de kleyne in de groote, gelijk nu verhaelt is. Dewijl dan mede somtijts in de melk-aderen, van Dr. Harveus, en andere, dese klap-vlieskens bevonden zijn, zoo valt het gemeen gevoelen om verre, dat de nieren door deselve de waterachtige vochtigheyt uyt de holle ader souden melcken, en wert in tegendeel onze leere bevestigt, dat 'er Bloet door dezelve uyt de Nieren wederom schiet in de Holle ader. Want zulex en belet de gelegentheyt van de Klap-vlieskens niet, gelijk wel doet den loop van 't bloedt uyt de holle ader na de Nieren.

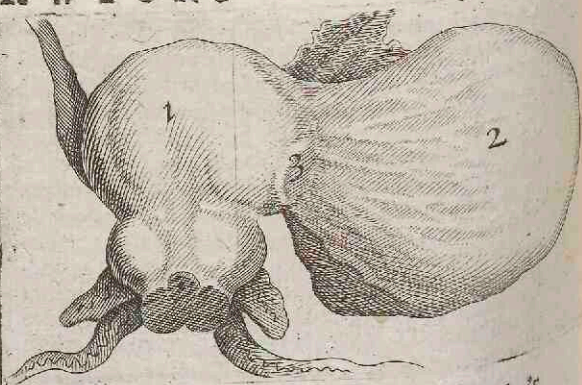
6 Aen elke Nier komen twee Vaten, te weten een Melck-ader, en een Melckslag-ader, also van de Ouden genoemd, als of, gelijk de kinderen met de lippen door de repel de borsten uytmelcken, zo ook de Nieren door dezelve, als tepelen, de Bloets Waterigheyt uyt de Holle ader melcken en uytlockten. Maer also wy dit wat anders verstaen, so zouden sy bequaemer naem hebben met Nier-ader, en Nierslag-ader. Deze Vaten zijn de grootste onder alle de Aderen, die uyt de Holle ader, en alle de Slag-aderen, die uyt de groote Slag-ader spruyten: 't welck geenfins van noodē was geweest, indien se alleen geschapen waren, om 't bloet tot voedsel van de Nieren, daer toe weynigh van doen is, aen te brengen, en de waterigheyt uyt te voerē: maer wel om dat 'et bloet met menighete gestadigh door de Nieresslag-aderen in de Nieren gedreven zoude werden, en daarna dicker zijnde, als gescheyden van de waterigheyt, wederom door de Nieren-ader in de Holle ader. Sy verspreyden haer beyde door het gantsche lichaem der Nieren, in hun ingebogen gedeelte ingaende, en verdeelen haer terstont, tot datze op 't laetste zo sijn en dun als haynkens

kens werden, waer van sommige door de geheele Nieren tot het uyerste haer verspreyden, andere komen uyt in de tepelachtighe vleeschkens, door de welke, als door sponsachtige klieren, de Waterachtige vochtigheyt in de Pijpkens die onder deselve als beckens, komen van de Water-pees, gekleynt wert. Want na dat den Ureter of Waterpees, van de Blaes inde Nieren komt, soo verbreet hy terstont, en wert in twee, somtijts in drie deelen gesplijt, waer van her een na boven, her ander na beneden gaet, maer werden beyde in ander tacken, somtijts vier, dick wils vijf verdeelt, so dat dese verdelinghe acht, ende ten hooghsten negen, ofte thien pijpkens uyt-brenght, die in een ront endt uyt-komen, het welck als met een vleesigh decksel van de verhaelde tepelachtige vleeschkens gedeckt wert, om de waterigheyt door deselve, gelijk door een Ypocrasack, te leken in elck water-pijpken; van waer her door de Water-pesen in de Blaes gevoert wert.

7. Dese Water-pesen schieten uyt her in-gebogen deel der Nieren over de lenden-spielen tusschen de vlessen, ende komen niet recht, maer schuyns ende van ter zijden in de Blaes, om dat het water niet lichtelijck te rug en zoude schietē. Het welck sommige eenige klapvieskens, die onder inde Water-pesen zoudē staen, toeschrijven: welckers gebruyck zoude zijn, het water na de blaes loopende te wijcken, en door-geloopt zijnde gelijk een valdeur te sluyten, dat het niet weder zoude keeren. En voorwaer dit sluyt hier onder so nauw, datter niet een wint, gelijk men siet in de verckensblasen, die de kinderen op-blasen, ende aen den hals vast toe binden, uyt en kan bersten. Het welck Galenus wel seydt, een teycken te wesen van de uyt-nemende wijsheyt en voorsichtigheyt, die onsen Schepper gebruyckt heeft in her scheypen van de Lichamen der Dieren. Maer hoe neerstigh datmen den uytgangh vande Water-pesen ondersoect, daer en is geen decksel ofte klapviesken eygentlijck te vinden: ende in de ontledinghe, ende werckinge der Nature moet men sijn ooggen het meeste geloof geven, gelijk Galenus seer wel beveelt in her 12 boeck van het gebruyck der Leden, op het 3 capittel. De Water-pesen zijn van wesen vleesigh, ront, ende hebben in gesonde de breete maer van een stroo, dan in de gene die somtijts steenkens losen, werden sy seer uyt-gereckt, soo dat ick gesien hebbe, datter een vinger in sommige gesteken werde.

8. Ten lesten wert het Water door de Water-pesen gevoert zijnde, ontfangen als in een regen-back, in de Blaes; dewelcke van wesen, gelijk de Water-pesen, zenuwigh is, op dat sy uyt-ghereckt zoude konnen werden, wanneer het water overvloediger roevloeyt.

9. De Blaes is natuerlijk maer eē, Coiter heeft een dubbelde gevonden. En Dr. Baubinus, my eertijts te Basel, daer hy Professor was, eē groot vrient, getuygt in sijn treffelijck boeck van de Ontledinghe, dat hy gesien heeft een blaes, onder aen gelijk als met een sack uyt-puylende, daer veel steenen in waren, So gedenckt

my, dat Dr. Pauw salr. Professor te Leyden, ons in 't jaer 1614. getoont heeft een graveeligen Blaes (1) van D. Casaubon, uyt Engellant gesonden; aen welckers slincker zijde hing een ander (2) gelijk een sack, van het selve wesen, alwaer het Water door een gat (3) in quam ende wederom uytleckte. Om de seltsaemheyt van 't gebreck, ende in so seldtsamen man van geleetheyt, hebben wy 't selve alhier voor-gestelt: doch is breeder beschreven in ons Latijnsch Werck.

10. De Gedaente van de Blaes is langh-werpigh-ront, om soo veel te meerder te konnen laten; en om dat wy niet genoofsaeckt zouden zijn, gestadigh Water te maken. Waerom de krop oock met een ringachtige Spier gesloten werdt, die als een poortier het Water op-hout, ende uyt-laet. Haer nymte is te sien in de Blasen, die op-geblasen zijn, ofte vol waters gepropt werden.

11. Wanneer de verhaelde Deelen wel gestelt zijn, dan wert haer werk wel uytgevoert: maer eenigh gebreck krijgende, so wert het selve, gelijk van andere oock is aangewesen, op drierley wijse beschadicht; te weten, dat het water gantsch op-houdt, te weynigh ende met pijn, ofte sonder ghevoelen af-loopt. Doch het gebreck en is niet alleen in 't water-maken, maer oock in 't gene met het water geloof wert, te weten, Bloet, Etter, Graveel, ende Steen. Ende alsoo het laetste wel het gemeenste is, ende by-na alle d'ander gebreken met hem sleet, soo zullen wy van het selve eerst handelen.

Het 11. Capittel.

- 1 Steen in verscheyde Plaetsen onses Lichaems maer meestendeel in de Nieren, ende Blaes.
- 2 Sijn beschrijvinge,
- 3 Inwendige, ende Naeste oorsaken der Oude, ondersocht ende wederleyt,
- 4 Recht aangewesen,
- 5 Inwendige Oorsaken,
- 6 Onderscheyt, Maniere, ende Plaetse, waer by in Nieren

- Nieren, ende Blaes groeyt.
 7 Ken-teyckenen,
 8 Voor-teyckenen,
 9 Middelen om Voor te komen, en Maniere van
 leven,
 10 Geneefinge.

AL is sulcx, dat by de Oude geen gewach gemaekt
 en wert van eenige Steen, dan die hare oorspronk
 hebben in de Nieren, ofte de Blaes: soo is nochtans
 daer na ondervonden, dat in verscheyden, ende vele
 andere Deelen onses Lichaems oock Steen groeyt. So
 heb ick dickwils ghesien bruyne Steenkens in de gal
 blaes, wike onder de tong, en gelijk hagel uyt de lon-
 gen ophoesten. Andere hebben se oock in andere plaet-
 sen bevonden, die uyt verscheyde schrijvers na de
 Deelen onses Lichaems vergadert sijn by Schenkus, in
 sijne Aen-merkingen, en in 't korte by malkanderen
 gestelt zijn in de Onderwijfinge der Genees-konste van
 Dr. Sennertus. Even-wel gebeurt het seer selden, dat in
 soodanighe plaetsen Steen (en wert oock by Dr. Va-
 randeus, voor geen rechte Steen gehouden) groeyt:
 maer dickwils en meestendeel in de Nieren en Blaes.
 Welck quater, also het ons Vaderlant seer ghemeen is,
 ende vele om 't leven brenghet, en van niemant noch
 soo wel ondersocht, ende volkomen beschreven is, al
 is 't oock dat vele de hant daer aen gehouden hebben,
 ofte daer is noch wel wat over-gebleven, het welck
 strecken kan, om yemant op te wecken, alles noch na-
 der te ontdekken, ende naeckter voor te stellen: so zal
 ick het gene van my in die jaren versocht, en aenge-
 merckt is, wat wijdt-loopiger verhandelen, ende het
 selve met de Aen-merkingen der oude, ende nieuwe
 Genees-meesters, op den toertz-steen van Reden, en
 Ervarentheyt vergelijken. Want ick en wil onder 't ge-
 tal niet wesen van de gene, die, gelijk het een schaep
 het ander, alleen volgen 't ghene voorgaet, ende,
 sonder eenigh ondersoek, toe-staen al wat de Oude
 ons na-gelaten hebben. Wel is waer, dat wy de Oude
 Schrijvers, daer van ons soo vele treffelijcke leeringen
 toe-komen, alle eer en danckbaerheyt schuldigh sijn:
 maer sulcks moet even-wel soo verre niet gaen, dat
 wy daerom met sommige zoudē seggen, liever te wil-
 len mer de Oude missen, als mer de Nieuwe schrij-
 vers wel gevoelen. Ick heb enige gesien die na de lee-
 re van Galenus, (daer hy selve nochtans, de gene, die
 voor hem waren, even niet altijd gevolghē en heeft)
 Galenisten wilden genoemt sijn, en buyten den selven
 sinen aen een seker ghevoelen, en door die oorfake-
 lijckheyt verbonden blijvende, moeten dickwils oock
 't gene sy by haer selven niet goet en vinden, om stant-
 vastigh te schijnen, voorsnaen en beweren. Menschen,
 gelijk de keyser Tiberius, van de Romeynen plagh te

seggen, tot slavernye gheboren. My en behaeght niet
 in yemants woorden te sweren, maer de waerheyt al-
 leen voor oogē hebbende, alles vryelick te ondersoec-
 ken. Het gene dan van alle tijden de treffelijcke Ge-
 nees-meesters uyt alle volckeren, van het Graveel en
 Steen beschreven hebben, zullen wy overleggen met
 het gene wy lange jaren in Graveeliche bevonden, en
 in Lichamen, die van de Steen overleden waren gesien
 hebben. En gelijk de Genees-middelen eerst door de
 ervarentheyt gevonden sijn, en de Menschen daer na
 over deselve gepeynst, ende de oorfsaken ondersocht
 hebben, niet in tegendeel uyt de Philosophye, en het
 ondersoek der oorfsaken den oorspronk van de Ge-
 nees-middelen voortgekomen is: so en sullen wy oock
 alhier niet stellen 't gene wy door reden oft gevoelen
 voor waerachtigh zouden aen-nemen, maer alleen
 d'oorfaeck ondersoeken, van 't gene wy selfs gesien
 ende onder-vonden hebben. Het is menschelijck te
 dwalen: derhalven en behoort niemants aensienlijck-
 heyt soo groot te wesen, by yemant, die de waerheyt
 na-jaeght, dat hy niet meerder geloof zoude geven,
 aen sijn eygen oogē, als aen het schrijven van Aristo-
 teles ofte Galenus. De Poët Lucretius seyt seer wel:

Ghy Zult bevinden dat des waerheys diepe gront,

In onse kennis door de Sinnen is gegront,

En soo de Sinnen oock niet vast en zouden gaen,

Dat dan de Reden selfs niet vast en zoude staen.

Het is een oudt spreek-woort, Socrates, ofte Plato is
 onse een liefvriend, maer noch liever de waerheyt. Want
 (gelijk Cicero wel schrijft in 't 1 boeck van de nature
 der Goden) men moet in het ondersoeken, niet soo
 seer letten op 't gewicht van de Aensienlijckheyt, als
 wel van de Reden. Ja het Aensien van de Leer-mee-
 sters doet dickwils schade aen de gene, die leeren wil-
 len. Want sy houden haer eygen oordeel op: en stellen
 vast 't gene sy geoordeelt vinden van de gene, die sy
 achten. Ick en prijs oock niet, (seyt hy) 't gene ons be-
 richt wert van de Pythagorische wijfgerige, dat haer
 reden gevraeght zijnde van het gene sy vast stelden,
 voor antwoord gaven, Autos Epha, *Hy heeft het selve
 geseyt.* Hy selve was haren meester Pythagoras. Soo
 vele vermocht een vooringenomen gevoelen, dat oock
 sonder reden de aensienlijckheyt plaats nam. Om
 welcke steen-rotte te schouwen, zullen wy in 't be-
 schrijven der Oorfsaken, Teyckenen, ende Genees-
 middelen van Steen, ende Graveel, kiesē de ruyme
 zee der Ondervindinge.

2 Het is onnoodigh, hier veel beslaghe te maken, in
 het nauw ondersoeken, ofte de Steen de sieckte selve
 is, ofte de oorfaeck, ofte een toeval: als weynigh tot
 de sieckte doende. Derhalven komende tot de Be-
 schrijvinge, soo stellen wy de Steen te sijn, een hart li-
 chaem, groeyende uyt een aerdtachtighe stoffe door
 doovigheyt van de Nieren ofte de Blaes, ende in een
 steenige ghestaltenisse verhart zijnde, seer pijnelijcke
 spanninghe ende verstoppinge veroorfsakende.

Al de oude Geneesmeesters, en meest alle de nieuwe zeggen, dat het Graveel en Steen uyt taeye, en slijmerachtige Vochtigheyt, door de hitte van de Nieren of Blaes, tot een steenachtige hardigheyt gebacken wert. Aristoteles schrijft, dat alle dingen verharden, of door hitte, die de vochtigheyt opdrooght, of door koude, die dezelve uyt drukt. Waer uyt mischien Cardanus stelt, dat ook in de Dieren, door dezelve oorsaken, Steen groeyt, te weten, van Koude, in de Slecken, Kreeften, &c. van Hitte, in de Galblaes, Nieren, &c. So zeggen twee Grieksche Geneesmeesters Ruffus, en Arctæus, dat in oude luyden, welkers geheel lichaem, insonderheyt die deelen, heel verkout zijn; door strenge kouw, de slijmerige en aertachtige Vochtigheyt, gelijk als bevroren zijnde, de Steen sijnen oorspronck neemt. Maer dewijl zo grooten Kouw, die yer tot Steen zoude kunnen veranderen, in een levend' Lichaem niet gevonden en wert; zo en is zulck gevoelen niet aen te nemen. Van d'ander zijde, oude luyden, en andere, die weynigh wermte hebben, als oock koude plaetsen, in dewelcke Steen groeyt, betoonen genoegsaem, dat 'er verharden van de steenige stoffe, de hitte voornamelijk niet toegeschreven kan werden. Want de hitte der Nieren, insonderheyt zoe groot is, zoude het verharden veel eerder belerten, als bevorderen. En dit is de oorsaek, dat de kinderen, die van Hippocrates voor alderheest gekeurt werden, minder gequelt zijn met het Graveel of Steen in de Nieren, om dat de stoffe daer van, door de Wermte smelt en uytgedreven wert, gelijk wy hier na breeder zullen aenwijzen. Het zelfde blijkt oock aen het Water, dat gemaect is. Want indien het zelve werm gehouden wert, en zal zo licht aen de pot niet aanslaen, ofte eenigh zant doen sincken, als wanneer het kout geworden is. Dit is mischien de oorsaek, waerom Galenus toestaer, dat de Steen niet alleen in de mensch en groeyt door selle hitte, maer oock door matige Wermte, genoegh om deselve te verharden, alzo de dicke stoffe, tot Steen insonderheyt bequaem viel, maer indien de stoffe dun was, dat dan vereyscht werde grooter hitte, waer door 't dunste mocht uytwaessenen, en het overige tot Steen backen.

Dit is zo veel belangt de werkende Oorsaek, waer door de Steen mocht gebacken werden. Wy zullen nu oock gaen wederleggen het gemeen gevoelen van de Stoffe, uyt dewelcke de Steen groeyt. Want dat dezelve niet is een taeye en slijmerige Vochtigheyt, blijkt daer uyt, dat als men zodanige Slijmerigheyt wil opdroogen, het zelve veel eer lijmachtigh wert, als steenachtig, het dik snor gelijk. Ja het is onmogelijk, dat zulck slijm, of door de nature, of door de konst, kan verharden, en in Steen veranderen. Daerbenevens in de deelen, daer het slijm overvloedigh is, als de Maegh, en Hersenen, zoude dienvolgende dickwils Steen moeten groeyen, 't welk in tegendeel wert bevonden. Hier komt noch by, dat in de Nieren, alwaer

de Steen meest sijnen oorspronck heeft, nauwelix eenige Slijmerigheyt en komt, ende indien sy daer al quam, soo en zoude sy daer soo lange niet blijven. Wy sien oock dat de Steenken in het Galblaesken niet uyt Slijm, maer uyt Gal bestaen: ghelijck uyt haren aert, en verwe genoegh te sien is. Ende Cardanus verhaelt, dat een Monick van tachtentigh jaren, hem dickwils so veel geronnen Slijm inde waterpor getoont heeft, dat het de groote van eē Gansen ey uytmaecte, waer van evenwel nimmermeer eenige steen en groeyde. Wy sien oock dagelick, dat een klaer en dun water, als het wat staet, de pot merzant beslaet. Daer-en-boven, alsof het slijm voortkomt door kouw en rauwigheyt, so was van nooden een uyttermaten strecte hitte, om van het selfde een Steen te backen: daer wy nu in tegendeel dickwils sien, dat oock in koude plaetsen Steen groeyt. Ten staet oock niet aen te nemen, 't gene van sommige voorgegeven wert, dat het slijm van nooden is, om als lijm de stoffe by een te houden. Want by al dien datter soodanigh slijm by was, sulcx zoude het backen veel eer verhanden. Want men siet selfs in uytwendighe dingen, dat lijm in 't water werm gemaect zijnde, niet hart en wert, maer komt te smelten. Nu alsof in de Nieren en de Blaes gestadigh werm water is, so en zoude die taeye en slijmerige stoffe, welckers aert is van wermte vochtigheyt te smelten, geen sijn tot Steen kunnen verharden. Derhalven de oorsaek, dat sommige veel zant quijt werden, ende evenwel geen Steen en krijgen, en is niet, dat in haer die slijmerige Vochtigheyt niet gevonden en wert, die anders het Graveel by een zoude houden, gelijk Hollerius een geneesmeester van Parijs ghemeent heeft, ende by vele oock gevolgt is: maer een geheel andere, die wy hier na zullen by-brenghen. Yemant zoude hier tegen mogen werpen, dat in 't Water van de gene, die een Steen in de Blaes hebben dickwils veel taey slijm gevonden wert. Ia ick heb selve niet eens gesien, datter meerder slijm was, als Water. En dit is mischien de oorsaek, waerom de oude Geneesmeesters, en eerste Schrijvers siende dat in de gene, die den Steen hadden, dagelick soo veel taey slijm met het Water afschoot, gemeent hebben, dat het selfde de stoffe was, daer de Steen van groeyde: ende dat daeromme van andere, sonder breeder ondersoek, na de gemeene gewoonte, sulck ghevoelen gevolgt is. Dan dat dit slijm geen stof en is, daer de Steen van gebacken wert, maer alleen 't overeschot van 't voedsel, dat eē vleefige Blaes van haer geeft, zal ick soecken te bewijzen. Inde doode Lichamen der gener, die van de Steen gestorven waren, en te voren langē tijt groote menighe van taey slijm geloost hadden, heb ick dickwils ondervonden, dat het wesen van de Blaes, anders vlesachtigh zijnde, gheheel vleefigh was, eens in een kint van drie jaren op de dicke van een duym, so dat indien de doot niet voor en gaet, de Blaes ten lesten komt toe te groeyen, en also den Waterloop

verhinderende, de arme Menschen ellendelijck daer van doet fterven. In andere die dun, en klaer water maectten, heb ick gefien, dat de Blaes vliefigh was, gelijkke oock is van naturen. De oorfaeck van dese verscheydenheydt, dunckt my dat gevonden kan werden uyt de Kortbondige spieucke van Hippocrates, daer hy seydt, dat seer quaet is, als in quade ende groote Wonden sich geen geswel en openbaert. Galenus geeft dese reden, om dat anders de vochtigheyt dewelcke van wegen de pijn na de wonde vloeyt, nu haren loop ghefelt heeft na de voornaemste deelen. Hy selve ghetuyght elders, de Nature ingeboren te wesen, dat elck deel, 't welck sterckste is, door sijn eygene kracht, 't gene, waer door het beschedicht wert, sent na een ander deel, 't welck swacker is, ende dat sulcx voorsenden niet eerder op en houdt, voor dat het tot 't alder swackste gekomen is. Dewijl dan een gequefte plaets niet sonder reden seer slap is, en derhalven bequaem om de toevloeyende Vochtigheyt te ontfangen, indien dezelve haren wegh keert tot andere, sulcx is een teycken, datter ander deelen swacker zijn, 't welck Hippocrates wel te recht quaet ordeelt. Het selfde meen ick, dat mede plaets heeft inde Blaes van de gene die met de Steen gequelt zijn. De Steen, insonderheyt als hy begint toe te nemen, steekt allencxkens de Blaes, waer door Pijn, en meerder swackigheyt in dat deel veroorfaekt wert. Als dan het bloet daer niet na toe en loopt, sulcx beduyt, datter ander deelen noch qualijcker aen zijn ('t is wat anders, als de Steen stil leyt) maer als het in de Blaes komt, so wert het aldaer verandert, en tot voedtzelaengehecht, waer door deselve allencxkens vliefigh, en alle daegh dicker wert. Nu dat dit Slijm niet in de Blaes en vergadert, en aldaer gehouden wert om den Steen te doen groeyen, blijkt daer uyt, dat in de Blaes van de gene, die een ofte twee dagen voor haer overlijden geen Water hadden konnen maken, niet meer Slijms gevonden is, als sy in die tijdt te voren plegen quijt te werden. Het welck ghenoeghsaem beteyckent, dat deselve vochtigheyt uyt een ander plaets alle daegh vloeyden in de Blaes. En hoe dat de Blaes dicker werdt, hoe datter meerder toevloeyt, en meerder, na dat deselve gevoet is, overschiet, en dat is het Slijm, 't welck soodanige met menighe in 't water quijt werden.

Het gene tegen de nature vaneen Steen in de blaes aldus toegaet, houde ick dat natuerlijk geschiet inde Lijfmoeder, van de vrucht. De Nature heeft aen de Lijfmoeder, gelijk als aen de Blaes, een vliefigh wesen ghegeven: maer in de gene die bevrucht zijn, is deselve geheel vliefigh, en uytgereckt zijnde, en wert niet dunder, gelijk andere dingen doen; maer hoefe meerder uytgespannen wert, hoese meerder verdickt, so dat se in de laetste maenden de dikte halen kan van twee vinger breet. Dit is altijt voor een wonder gehouden geweest: 't en schijnt nochtans niet belwaer-

lijk hier van reden te geven. Te weten, dat de nature alle den tijt van 't dragen, tot voedsel van de Vrucht, gestadigh veel bloet na de Lijfmoeder sent, en dewijl het selfde altesamen vande vrucht niet genut en wert, zo komter een gedeelte aen de Lijfmoeder, waer van dezelve tot den arbeit toe gestadigh groeyt, en alzo grooter en dicker wert. En dit is de oorzaeck, (dewelcke ick niet en meene, dat yemant oort beschreven heeft) datter twee Navel-slaghaderen zijn, om 't bloet van 't hert tot de Lijfmoeder te brengen, ende maer een Navelader, waer door het grofste bloet van de Lijfmoeder weder keert tot het herte, om aldaer op nieus verkoockt te werden, op de manier hier boven verhaelt. Hierom meen ick oock, dat de Slaghaderen recht neder gaen na de Lijfmoeder, op datter 't toevloeren niet in de weegh zoude zijn, ende dat de ader bultigh en vol knobbelen is, om dat het bloet zoo ras niet op en soude getrocken worden, en dienvolgende langer in de Lijfmoeder blijven. Maer 't gene niet minder te verwonderen staet, terstont na de verlossingh, neemt de Lijfmoeder wederom af, ende keert allencxkens byna tot de vorige kleynte. De reden is, om dat het dickste bloet na den arbeyt geloost, ende het ander als dan elders verleyt wert. Om te besuyten: Dat in wonden, slagen, breucken een Lidt swelt; dat in velen, die de Steen hebben, de Blaes; in swangere vrouwen de Lijfmoeder vliefigh wert; is deze reden: dat sy 't bloet, 't welck sy van de Slaghaderen ontfangen, door swackigheyt te lang behouden, waer door het zelfde dicker werdt, ende over sulcx van de kleyne tacxkens der Aderen niet zoo wel ontfangen, of na 't herte gevoert en kan werden. Het bequaemste wert gestadigh de Blaes en de Lijfmoeder aengehecht, waer door sy vliefigh en dicker werden: het overschot schiet in de Steenighe alle daegh door het water af, in de Swangere wert het na de verlossinge mede uyt de Lijfmoeder ghesuyvert. Maer in de Wonden rijpt het, ende 't bloet tot Etter gekomen zijnde, ontlast het deel, daer het op gevallen was.

Als 't voorgaende in mijn Latijnlic werck gelesen was by den voorgemelten Dr. *Willem Harvouts*, weerde genesmeester van den Koningh van Engelandt, zo schrijft hy my, voor sijn gevoelen, dat het Slijm, de stofte zoude wesen van den Steen: dewijl als het selve alleen in de lucht gestelt wert, in eenen nacht, ofte eerder, in Greus, ja Steen verandert, 't welck hy seyde selver bevonden te hebben; ja te kennen een Iosfrouw, die van sodanigh Slijm, in haer eygen Water besinekende, kleyne ballekens plagh te maken, dewelcke in een schorel van sels droogende, tot Steenkens verharden. Waer ick op geantwoort hebbe, by my vergadert te zijn Slijm van een Ionghman, die daer na van een groote Steen in de Blaes ghestorven was, 't welck vier jaren in een open glas gestaen had, waer van een deel vervlogen was, en 't overige geleeck mul van verwolmt hout, in 't welcke niet vast, ofte

harrs gevonden werde; waer van ick oock een deel sijn E. toefonde. Gaf oock Reden, na mijn gevoelen, van het onderscheyt; te weten, dat in het Slijm by my gefonden, niet vermengt en was, de aerrachtige, en sulrige stoffe, die ingedroncken was in het Slijmerigh water van de Ioufouw, dewelcke daer van Steene ballekens maecte. Maer na hebbe ick het selve tweemaal in eene weeck ondervonden. Een Jongman van ses-en-dertigh jaren, hebbende al de teyckenen van een Steen in de blaes, en den selfden oock voelende verschieten, maekten water, waer in veel dick Slijm besonck, het welck oopen wit papier geleyt zijnde, in weynig tijts in Steen verharde, doch soo hart niet, of men konde het met de vingers om stucken vijven, en dan was het scherp gruys. Het selve gebeurde een Advocaets kint van twee jaren, hee welck daer na ghesneden werde, van een Steenken, de groote van een hael-noot; doch zo dapper sacht, en papachtigh, dat het in 't uyttrecken meest van malkanderen morsfelde, en een deel aen de *Lapidil* bleef hangen. Over de kleynre was ick verwondert, door dien het meesten tijt, als het waterde, met proote pijn ter stoel gingh; dan, na dat het geen half vierendeel uurs gesneden was, seyde sulcks sonder pijn te doen.

4. Dewijl datter soo groote gemeenschap is tuschen de Werelt en den Mensche, dat hy daerom de benaminge van een kleynre Werelt bekomen heeft: so dienter wel een algemeene Oorsaek gestelt, uyt dewelcke de Steenen in de werelt, en in 't Menschelijke lichaem groeyen. Ick hebbe te Napels gesien by Ferdinandus Imperatus, die van de vremdicheyt der Naruelijke dingen in 't Italiaensch geschreven heeft, Aerde van *Pozzuolo*, een Stedeken daer ontrent, in Steen verandert. *Strabo* getuyghet van seker plaetse daer warm water uytspuyt, het welck zoo verhart, dat de gene die water-loopen maken, gheheele mueren daer van bouwen. In de riviere van de *Cicones*, seyt *Plinius*, als oock elders, een hout geworpen zijnde, wert met een steenige schorsse omvangen. De Poët *Ovidius* maect hier oock gewach van, wiens verssen wy wat breeder uytgelet hebben:

By de Cicones komt geloopen

Water van een vremden aert:

Die 't drinckt moet het dier bekoopen,

Want het niemants leven spaert.

Die sijn dorstigh hart wil laven,

Daer me geenon dorst verlaet;

Maer, eylaes! wat droeve plagen,

'T ingewant tot Steen vergaet.

Wat in dees rivier komt drijven,

Of van 't water wert geraeckt,

Sietmen haestelyck verstyven,

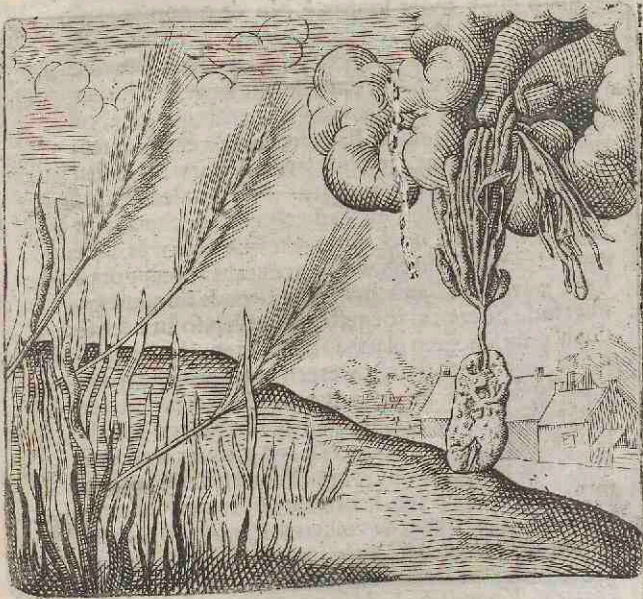
En als Marber hart gemaect.

Dese Verssen werden oock bygebracht van de wijze *Seneca* in het 3. *Nat. quaest.* en hy voeght daer by, *Dat sodanigh Water eenen gront heeft van aere, om alle dingen by een te voegen, en te verharden, gelyck het stof van Pozzuola, als het maer aen 't water komt, soo verandert het in Steen: eveneens in tegendeel die Water, als het yet harts komt te raken, so blijft het vast daer aen hangen.* Hier van is 't, dat al 't gene in dese pool geworpen wert, steenigh daer uyt komt. Het welck in Italyen op sommige plaetsen gebeurt; werpt een tacccken, of een blade in 't water, ghy sult na weynig dagen een Steen wyemenen. Want daer groeyt versfont van dat steenachtigh slijm rontom. *Leander Albertus* in sijn Italiaensche beschrijvinge van Italyen, vertelt, datter by *Sena* een Fonteyn uyt een rotz spruyt, wiens water in vijftien dagen al watter ingeworpen wert, in Steen doet veranderen, ofte met een teene schelp bekleer. Het onderscheyt hier van wert by *Fallopis* aangewesen, dat als steenachtigh nat, alleen onder het water geroert is, en niet geheel vermengt, die dingen niet en verandert, maer alleen van buyten met steen doet begroeyen; en dat het selfde geschiet, als stucken van steenen met het water gemengt werden. Ontrent *Pisa*, een andere stadt in Italyen, en eenige speloncken van den bergh *S. Iuliaen*, en in Vianckrijk by *Tours*, siertmen het water van de steenrotsen afdruppen, en als lange *Ys*-kegels nalaten. In de valleyen van *Luzaca* groeyen allencxkens uyt het water gheheele *Pilaaren*. Ick hebbe in het selfde Italyen ontrent *Romen*, wat boven *Tivoli*, twee rivierkens gesien, in dewelcke tacken, hout, bladeren, kruiden, ofte yet anders, datter in rocht, met een steenachtigheyt omvangen werde. En ontrent den wegh, die van *Romen* na *Tivoli* gaet, wierden op verscheyde plaetsen witte Steenkens gevonden, so gelyck het suycker *Bancker*, als *Capittel*-stocken, gesuyckerde *Coriander*, *Anijs*, en diergelycke, dat sy van het selfde door 't gesicht naulijx te onderscheyden waren: en werden aldaer, om dese groore gelyckenis, van 't gemeen volck, *Bancker-Suycker* van *Tivoli* genoemt. Sulcke Steenkens en groeyen uyt geen taey slijm, dewijl 't water, daer se in gevonden werden, geheel klaer en helder is: niet door hitte of koude, also ander water van de eygen hoedanigheyt sulcx niet en doet. Dan dit en geschiet niet alleen in 't water, maer men siert oock dagelijcx uyt den *Wijn* een steenachtighe stoffe aen de vaten groeyen, gemeenlijck *Wijnsteen* genaemt. Soo mede in 't water, dat de meeste luyden hier te lande maken, als 't wat lang in de waterpot staet, so set het zant aen. Laet dan voor stoffe van Steen gestelt werden, die niet van uytwendige hitte of koude, in een steenachtighe hardigheyt gebacken wert, maer die by haer selfen een inwendigh beginsel van verhardinge heeft. Dit selfde is seer wel aengheroert by *Strabo* (hoewel hy geen Gheneesmeester en was, maer een treffelijck schrijver, en beschrijver van de werelt) in sijn 5 boeck; alwaer

alwaer hy seydt, dat in de Blaes van de gene, die den Steen hebben, de kracht van vereenigen, en verharden in 't water selve is: want dat oock uyt het water van jonge kinderen, de *Chrysocolla* (twelck een soorte van Salpeter is) gemaect wert. *Galenus* selve heeft sulcx noch moeten bekennen in sijn uytlegginge van *Hippocrates* over 3. *Epid.* 15. daer hy toesfaet, dat niet zoo veel de hitte, als wel de Hoedanigheyt van de stoffe, uyt dewelcke de Steen bestaet, 't verharden te weeg brengt. Nochtans also de steenē meestendeel groeyen in de Nieren en Blaes, en dat dit gebreck veeltijds erft, waer van de oorsaeck niet en kan geleyt werden op overtollige vochtigheyt, so dienter noch een ander werckende oorzaeck gestelt. Deze zeyt een out Geneesmeester, hier voor mede vermeld, *Aretaeus*, te wesen, een steenachtige vruchtbaerheyt, en hier op sienende mischien *Dr. Fernelius*, mede meerder vermeld, een ingeboren grawelige of steenachtige Gestalte der Nieren. Maer indien dese aerdtigheyt der Geneesmeesters, nauwer, na sijn gewoonte, verklaert had, wat hy mer die gestalte verstant, zo zoude hy selve 't berispen van de geneesmeesters, *Capivaccius*, *Augenius*, *Castrensis*, en andere, ontvlucht hebben, en wy met eenen de verscheydenheyt van 't gevoelen der uytleggers.

Dr. Platerus, een leer gheleert en verfocht geneesmeester te Basel, verstaet die gestalte van de Nauwigheyt, en drooghte der Nieren, met welck gevoelen overeen kome *Dr. Saxonia*, Professor te Padua, en gelijk ick in sijn lessen eertijds gehoort heb. *Dr. Varandel*, Professor te Montpelliers. Maer dat de drooghte en nauwigheyt niet aengenomen kunnen werden, voor een algemeyne oorsaeck, betoonen genoeg de ruymste en vochtigste plaetsen des Lichaems, in welke oock somtijts Steen groeyt, gelijk by alle Geneesmeesters bekend is. Ick heb nu kortelijck een ront Steenken gesien, 't welck gegroeyt was in het zacht, sponsiachtigh, ende vochtigh vleesch, dat onder de tonge leydt. Hier in de stad leeft noch een jonge Dochter, die over eenige jaren van de Steen gesneden is, en op de kanten van de wond, die niet wil toeheelen, waft gestadigh een steenige korst, dewelcke maer aengerocht zijnde, lichtelijck afvalt: maer terstont groeyter wederom een ander in de plaets. Diergelijcke getuyt *Dr. Kentman*, in een kint gesien te hebben. Datter oock Steen aen de Tanden waft, niet of weynigh van de Steen der Nieren verschillende, bevinden vele Menschen in haerzelven. Maer wat Drooghte of Nauwigheyt is in deze plaetsen? wat in de Maegh ende Dermen, in dewelcke oock na de getuygenisse der Geneesmeesters, somtijts Steen gevonden wert? Waer by dit noch komt, dat ick in alle de Lichamen (die niet weynigh en zijn) van de Steen gestorven, geen drooge en vaste, maer altijdt vochtige en slappe Nieren gevonden hebbe. Ende voorwaer hoe zoude men al zoo groote Drooghte kunnen stellen in sulck een plaets, daer het water ge-

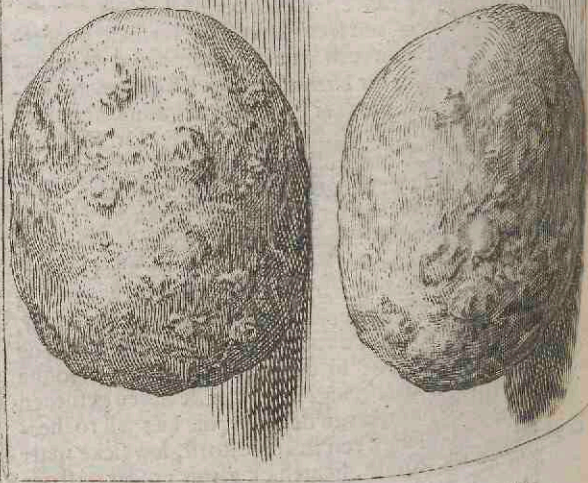
stadius door moet loopen? Nu de grootere nauwigheyt blijft altijt, en de Sulrige wey wert oock gestadigh daer door als gekleynt, en evenwel heb ick dickwils ondervonden, dat vele, die langen tijdt met groote pijn in de Lenden waren gequelt geweest, en vele Steenkens gelouft hadden, daer na eenige jaren, of oock voor altijt, bevrijt bleven. Voorwaer indien de Nauwte alhier oorsaeck was, zoo zouden de kinderen die kleynde, en dien volgende oock nauwer Nieren hebben, oock nootsakelijck dickwils met graveel gequelt zijnde, 't welck nochtans te recht ontkennt wert van *Hippocrates*. En al konde de nauwigheyt inde Nieren al toegestaen werden, so en heeftse doch gantsch geen plaets in de Nieren. Indien yemant hier tegen mocht werpen 't gevoelen van den hooghgeleerden *Fernelius*, dat alle de Steenen van de Blaes eenigh beginfel trecken uyt de Nieren, en alleen in de Blaes vermeerderen, en grooter werden: al is 't dat ick sulcx soude konnen ontkennen, en aen mijne zijde daer toe hebbe de voorname Geneesmeesters van verscheyde volkeren, *Rondeletius*, *Cardanus*, *Vidius*, *Mercurialis*, *Augenius*, *Heurnius*, *Jul. Alexandrinus*, *Saxonia*, *Dureus*, *Septalius*, *Vallerius*, *Castrensis*, *Fontanus*, *Varandaeus*, *Liddehus*, en andere, soo sta ick evenwel toe, dat sulcx meestendeel geschiet, maer datter nimmermeer van begin af, Steen inde blaes soude groeyen, of groeyen kunnen, dat en dunckt my niet waerschiynlijck. Want ick hebber veel gesien, die een Steen in de blaes hadden, en nimmermeer te voren met pijn in de Lendenen waren gequelt geweest. En indien het graveel in de Nieren niet en komt voor de mondige jaren, gelijk *Hippocrates* ons leert, so volght nootsakelijck, dat de kinderen, die veel onderworpen zijn den Steen der blase, geen begin ofte wortel daer van ontfangen hebben uyt de nieren. Behalven dat *Hippocrates* op een ander plaets, wel uyt druckelijck schrijft dat de Steenen in de blaes groeyen. Het selfde wert oock van *Aristoteles* bevestigd. *Galenus* schrijft, dat de dickigheyt, die in 't Water der Kinderen is, als het lang in de blaes blijft, ende niet ras af en schiet, aldaer begint aen malkander te backen, ende hart te worden, ende dat al 't gene daer na af komt, aen het selve backt, en also tot een steen geraeckt. Wat belangt het Pit, of de Keerne, daer *Fernelius* van spreekt, die in alle steenen van de blaes gevonden wert, ende dat de selve uyt de nieren gekomē soude zijn, om dewelcke daerna 't vorder in de blaes aengroeyt: dient voor antwoord, dat al is waer, dat meest al de steenen in de midden so een Keerne hebben, so en volgt daer niet uyt, dat deselfde juyt uyt de nieren zoude gekomen zijn. Ick hebbe gesien, datter een steen uyt de krop vande blaes met gewelt getrock en zijnde, op de aerde in stucken van malkanderen viel, wiens keerne so groot was als een Ockernoot, derhalven onmogelijck om uyt de nieren door de waterpelen te komen in de blaes. Daerbenevens, also van een ende deself-

de oorsack een Steen begint, ende toeneemt, en dat hy, gelijk Fernelius toestaet, in de Blaes vergroot, waerom soude hy aldaer ook niet kunnen beginnen? Hier komt noch by, dat de gene, die de krop van de Blaes geheel nauw is, en dun water maken, gelijk oock die aldaer een aenwas ofte gefwel hebben, behouden eenige aertachtige stoffe, dewelcke daer na in Steen verandert. Ick beware een taccken van Vercens-gras, dat een kint (in wiens Blaes daer na een grooten Steen gevonden is) voelende in 't water maken eenigh belet, in de krop van de Blaes gesteken had, waer door het water eenige dagen opgehouden werde, tot dat het ten lesten met groot gedruys als uytborstende, her voorschreven taccken mede nam. Aen den rechten steel hangt een langhwerpig Steenken, een Pistarie gelijkende, en aen elcke ader, na haer dicke, hangt mede een kleynder Steenken, gelijk hier afgemaelt is. Den eersten oorspronck van dese Steenkens, dewijl het overige van de steel in de roede bleef steken, kan de Blaes niet afgeseyt werden. Alsoo schrijft Alexander Benedictus, van een jonge Dochter, die by ongeluck haren naelt (dieslein't hayr droegh) ingeslickt hadde, om dewelcke, tot in de Blaes gedaelt zijnde, een Steen gegroeyt was tot de groote van een Hoender-ey.

Het schijnt evenwel dat in 't groeyen van de Steen van nooden is eenigh Pit, daer de Steenachtige stoffe om waft. Want men siet seer weynig Steenen, in dewelcke van binnen geen Pit of Keerne bevonden en wert. So getuyght Dr. Garzias ab Horto, die lange tijt in Indyen gewoont heeft, dat de Bezoar-steen om een dun kaf groeyt, en allencxkens met scherpen vergroot

ende toeneemt. Het welck altijd in de Apotekers winckels ghesien kan werden. Op deselfde manier groeyt oock de Steen in het Menschelijke lichaem. In 't begin isser een grof Zant, ofte een kleyn Pit, het welck meest in de Nieren, selden in de Blaes groeyt, en in 't Water drijvende, wert omvangen met een Steenachtige stoffe, die in 't selfde is, en aengroeyende verhart, en tot een schorse wert, daer komt wederom ander stoffe, dewelcke wederom een nieuwe schorse maectt, tot dat op dezelfde maniere de eene over d'andere, door nieuwe toevloeying allencxkens komende, een Steen te samen gevoeght werdt, uyt verscheyde schilferingen, gelijk byna den Ajayn, om een vergadert. Dese maniere van het aengroeyen der Steenen is oock onsen Galenus niet onbekent gheweest: maer hier in scheidt hy van her gene wy hier zoeken vast te stellen, dat hy volgende 't gheene gevoelen, daer by voeght, dat het taey slijm door de hitte der Nieren verhart, ende tot Steen gebackent werdt, eveneens gelijkmen kan sien in onse Steen-

ovens. Maer hier op wert geantwoort, dat de Kley niet taey en is sonder water, also de taeyigheyt niet en kan wesen sonder vochtigheyt, en dat het water door het vyer verdwijnt, al-eer de Kley Steen kan werden. Dat wel 't vyer de oorsaeck is, dan evenwel sulcx niet en doet alleen door sijn hitte, maer van wegen de Stoffe, dewelcke het opdrooght en verhart, en van wegen de andere dingen, dien het met de vlam en roock mede brenghet, en dewelcke, om van Kley Steen te maken, noodigh zijn. Daerbenevens om dat het die dingen wechneemt, dewelcke beletten, dat de Kley niet Steenigh en kan werden: want het de waterige vochtigheyt, dewelcke de Kley taey maectt,

maeckt, wech neemt, ende doet vervliegen, Het Vyer brengt daerenboven een olyachtige vochtighey, de welke sijn voedsel is: ende noch eenige zoute ende swavelachtige geeften, alsoock drooghe dampen met eē weynigh aertachtighey gemenght: dewelcke alle-gader zijn inde stoffe, die bequaem is om te branden: gelijk men siet aen het Roet van de schoorsteen, bestaende uyt veel roock by een vergadert. Dethalven soo kan het Vyer, sijn voedsel, dat is, Aerde, Zout, Geeften, ende Dampen, dewelcke in de Stoffe, die het verbrant, besloten zijn, voor eerst uyt drijvende de taeye vochtighey, ende daer na tot Slick, ofte Kley brengende, het selve lichtelijck in steen doen veranderen. Want oock sonder die dingen, ende alleen door sijn eygen Zout, dat elcke Aerde in sich heeft, kan de Kley tot steen gebracht werden. So dat de rechte en inwendighe oorsaeck, bestaet, in een hart-makenden Geest, die de stoffe sels by haer heeft, ende door den selven tot steen verhart. Maer de Hitte is maer yet, dat van buyten komt, ende dewelcke voor de werckende oorsaeck in sijn selven niet en iste houden. Evenwel al was het al waer dat de steen door de Hitte, als een werckende oorsaeck in de ovens gebacken werde, so en volghet daer niet uyt, dat het so mede geschiet in het Menschelijck lichaem. Want so lange de Kley vochtig is, en kanse in geen steen veranderen: maer dan eerst, als deselve op-gedrooght is. Nu also in 't Menschelijcke lichaem de Kleyachtige stoffe nimmermeer sonder veel vochtigheydt en is, voornamelijck in de Blaes, Nieren, ende Water-pesen, hoe zoude dan de selve door de Hitte, niet konnende de Vochtigheydt verdrijven, tot steen gebacken werden? Het moet dan waer anders wesen als de Hitte, 't welck backt, ende recht steen maeckt. Sulcx also 't buyten het Menschelijke lichaem door het Zout gedaen wert, so geschiet het veel lichter in 't Lichaem. Derhalven tot het steen maken wert vereyscht veel Aertachtige stoffe, en Zout in nat gesmolten. Want dese twee, door het nat vermenght zijnde, kieven lichtelijck aen malkander, ende verharden door den Geest, daer in zijnde, te samen tot steen. Dan in beyde is noodigh een sekere mate, en over-een-stemminge. De Aertachtige stoffe moet soo veel wesen, datse beletten kan, dat het Zout met haer vereenighet niet en smelt: en het Zout soo veel, dat de aerde niet en scheyt, en als Zant weter noch een ander vereyscht, te weten, een Gestaltenisse van de deelen sels, die wy geseyt hebben noch in Drooghte, noch in Nauwighey, voornamelijck te bestaen. Nu is dan overigh mijn gevoelen hier over te openen. De Aertachtige stoffe op behoorlijcke mate met het Zout vermenght, komende met het Water inde Nieren, by aldien se niet tijdelijck geloofst en werde, maer aldaer langh blijft, uyt oorsaeck van een verdoofst gevoelen der selver (ghelijck sulcx in de Blaes oock het water op-hout) komt eerst tot een Pit ofte Keerne, het be-

gintsel, gelijk wy hier voor gheseyt hebben, van een grooter steen. De steenige stoffe is in alderhande Aerde te vinden. Hier uyt raectse in de Kruyden, die het voetsel zijn van de Beesten. Het zy dan dat de Menschliche Groente, Viscch, ofte Vleesch eet, soo nur hy met eenen die Aertachtighey met het Zout. Indien dan, het zy door swackighey van de verterende, scheydende, ofte uyt-drijvende kracht, het zy door de veelhey van die stoffe, in 't voetsel, deselve inde Maegh niet wel gescheyden oft uytgedreven en kan werden, so gaertse met den Gijl in de Lever, ende van daer met het Bloedt door de bolligheden van 't Herte in de groote Slagh-ader, van dewelcke sy door de Melck-slagh-ader ghedreven wert in de Nieren, tot datse ten lesten in de uytterste kleyne racxkens van de slagh-aderen, of het vleesch van de Nieren daer aen rakende blijft steken, alwaerse door het gestadigh aandrijven van Bloet ende Water om-gerolt werdt, ende soo allencxkens tot ront Zant gebracht. By aldien dan, dat het gevoelen der Nieren door de scherpighey van 't Zant gepricket zijnde, sulcx gewaer wert, so drijvet het Zant met het Water af. Want alle de Deelen van ons Lichaem hebben door de Geeften, die van de Hersenen uytgedeeft werden, een gevoelende kracht: waer door sy 't gene haer moeylijck valt, konnen van haer weren. Sulcx is in de Hersenen selve te sien, alsse ofte door de Vallende-sieckre gheslaghen, ofte tot Niessen gepricket werden. Sulcx bewijst mede den Hoest in de Borst; Nock, Walgingh, Braken in de Maegh. En een yeder verneemt in sijn selven die prikkel, als hy de Vuyligheyt in den lesten Derm, ofte het Water in de Blaes te langh moet ophouden. Het selve is van de Nieren te oordeelen. In de gene, die wel te pas ende volkomelijck gesont is, werde de Graveelige stoffe met den Kamer-gangh geloofst, eer datse aen de Nieren komt: ende ofter by geval yet ingerocht, dat werden sy terstont met het water quijt, ende ten hout soo langh geen stede, dat het in Zant zoude konnen veranderen. Die nu wat afwijckt van den gesontsten trap, laet wel Zant groeyen, maer de Nieren door de scherpighey wacker gemaect zijnde, setten het selfde af, eer dat het tot steen kan backen. Men siet vele, die meest altijt water maken, dat dapper aen de pot aenfer, en van anders geen Graveel ofte steen en weten. Soo verhaelt oock Cardanus van sijn selven, dat hy dertig jaren eerst root, daarna wit Zant alle daegh, en mer menighte quijt geworden is, sonder het minste achterdencken van steen in de Nieren. Maer in de gene, die slappe Nieren hebben, en van doof gevoelen, wert niet alleen Zant gemaect, maer oock op-gehouden, tot dat sy te samen vereenigende, een Steen-maken: het welck de Nieren dan prikkelende, mede sijn uyt-komst vordert. Ten zy mischien dat de Nieren geheel verdoofst, en als verstorven zijnde, al haer gevoelen verloren hadden. Want in foodanige gelegenthey, de Steenen allencxkens vergrootende, be-

laen ten laetsten de geheele Nieren. Ick heb een Steen gesien van de soon des Godtsalighen D. Becij (die oock met twee steenen in de blaes overleden is) dewelcke alle het vleesch van de Nier allencxkens verteert, ende selve met de plaets de gedaente van een nier aengenomen hadde, alleen bedeckt met het Nier-vlies. Diergelijke is van Fernus, ende andere oock aengemerckt. Wat nu de Onghewoeligheyt aengact, daer van konnen de Tandem melle getuygenis geven, aen dewelcke uyt de gekauwde Spijse dickwils steen groeyt; ja somtijts so veel, dat hy de Tandem uyt haer plaets drijft. En datter geengevoelen in de Tandem is, insonderheyt van buyten, daerse gevijlt konnen werden sonder weedom, is wel beken. Het selfde betoonen de geheel Swaerlijvige, de Swacke, als oock de Siecke, niet alleen die te bedde legghen, (in dewelcke sulcx gemeenlijk geweten werdt, dat door de hitte van de bed-veren de Nieren te feer broeyen, en onsteken) maer oock die het noch op gaende been houden. Ick hebbe dickwils ondervonden, dat foodanige, alsse nimmermeer te vorc mer Graveel waren gequelt geweest, als dan van Pijn inde Lendenen klaegghden, en veel Graveel quijt werden. So door het in-nemen van Opium, werdt niet alleen het Water op-ghehouden, 't welck Iacchius schrijft; maer oock, ghelijck ick dickwils gesien hebbe, Graveel ghemaect, door dien 't selve een ongevoeligheyt in de Nieren veroorsacckt. Dese Leere wert mede door de Genesinge selfs bevesticht. Want het gene Graveel ofte steenkens af-set, is ghemeenlijk scherp, ende de slappe, ofte doove uyt-drijvende kracht der Nieren prickelende. Soo heb ick mede dikwils bevonden, dat van een stercke Purgatie veel Zants af-schoot: het welck oock doet eenighe scherpe Spijs, ofte dat wy met spijs eten, als Radijs, Peper-wortel, sap van Citroenen, en diergelijke. Wert noch mede bevesticht door de toe-treckende Midde-len, die de Ouden, ghelijck wy daer na zullen sien, de Graveelige, tot versterckinge van de Nieren, plegen in te geven. Maer wel aen, laet ons boven de Redenen, nu verhaelt, dit noch verder gaen vast maken met de aensienlijckheyt van de Prinçen der Gences-konste, Hippocrates, na dat hy in 't 4. boeck van de Siekten geschreven hadde, dat de steenen in de jonge Kinderen haer begint sel uyt het Sogh kregen, voeght in 't laetste dit daer noch by, dat 't Kint van de min quaet Sogh suygende slap en sieckelijck wert. De Slappigheyt is de wegh tot den stee. Galenus na dat hy op verscheide plaetsen het Backen van de steen de Hitte der Nieren toe-geschreven heeft, nochtans in sijn uytlegginge op Hipp. 3. Epid. 15. alwaer hy reden geeft, waerom dat Oude luyden meer ghequelt zijn met den steen der Nieren, als de Kinderen, heeft nootsakelijck moeten aen-nemen de Swackheyt van de werckinge: ende voeght daer by, dat de Kinderen den steen der Nieren, daerom minder onderworpen zijn, om dat haer sterke wermt, ende werckinge niet toe en laten, dat in haer

de steenachtige stoffe lang blijft: maer al eer dat se hart kan werden, ras uytgedreven wert. So spreeckt mede den Arabier Avicenna, dat de stoffe van steen op-ghehouden wert, door de Swackigheyt van de uytwerpende kracht der Nieren. Laet ons dan besluyten, dat tot het Steen-backen nootsakelijck moet wesen veel Aertachtigheyt met Zout in water gesmolten, en dan door den Zulrigen Geest verhart; als noch de Doofheyt van de plaets, of, gelijk Galenus seyt, de Swackheyt van de werckinge, ofte gelijk Avicenna, van de Wt-drijvende kracht.

5 Welcke de naefte oorfaeck zy van steen ofte Graveel, is wijtloopigh genoegh aen-ghewesen. Valt nu overigh, dat wy de verdere en uytwendighe gaen onderfoecken. Onder dese, zijn sommighe, dewelck de genegentheyt van de Nieren, en Blaes, waer door de Steenen lichtelijck komen te groeyen.

Wy hebben geseyt, dat de steenen gebacken werden uyt een Aertachtige stoffe met Zout vermenght, van 'twelcke meest in alle water wat, dan in 't een meerder, in 't ander minder is, na gestaltenisse van 't voetsel, 't welck genoten wert, en van de Deelen, die 't selfde koken, ende scheidt. Derhalven indien de Maegh, Lever, Milt, en voornamelijck de Nieren selve, haer werck niet wel en doen, so werter lichtelijck Graveel ende steen voort-gebracht. Want als de Maegh niet wel en kookt, noch het onsuiver en scheidt, dan schiet 't gene rauw is na de Lever, en van daer, also de mislagen vande eerste kokinge niet verbetert en werden in de tweede, so komt 't gene onsuiver en aertachtigh is, in de Nieren. Dan niet alleen de Swackheyt van dese Deelen, maer oock selfs de Maniere van Leven kan veel doen tot de steen. Insonderheyt Brassien, Suypen, ende sterke Oeffeninge terfont na den eten. Daerom seyt Galenus, dat de Kinderen dick ('t welck by hem steenigh is) water maken, om dat sy onordentlijck eten, ende terfont na den eten loopen, springen, ende spelen.

Onder de Spijsen, die Graveel veroorsaken, is al van outs de Melck gehouden. Daerom schrijft Hippocrates dat eē kint graveeligh wert, als het quaet Sogh suyghe: en dat het Sogh bederft, als de min veel ongefonden, Kost eet. Want na het Voetsel, dat de min gebruyckt, is 't Sogh oock gestelt. Hierom seyt Aristoteles, dat een Droncke min so veel schade aen 't Kint doet, als of het selver Wijn dronck. Derhalven plegen wy na te volgen, gelijk van Cicero wel geseyt is, 't gene wy met de Melck innemen. Nu de Melck is, volgens de leere van Galenus, dick en grof van naturen, ende alderbequaemst om stee te makē. Want al is 't, dat se van wegen de Wey een afvegende kracht heeft, en van wegen de Boter versacht, so geeft se evenwel door de Vrongel of haer Kaesachtigh deel stoffe tot den steen. Daerom seyt Galenus, dat hy gekent heeft eenige volwassene, die door dickwils Kaes te eten, steenkens in de Nieren kregen. Welcke veranderinge, by Karel van Maleport, na de wijse van het dicht dat de Latijnse Poëet Catullus ghe-

ghemaect heeft op een Schip, aldus uytgedruckt is:

*Lapillus ille, qui tibi manum asperat,
Aut fuisse casens Batavicus:
Nec belluonis ullius sitim impigri
Nequisse provocare, sine res foret
Mero gerenda Gallico, aut Iberico.
Et hoc negat patenti Amsterodami
Forum negare: Cycladas Zelandicas,
Britanniam ultimam, horridosque Westfalos,
Brabantiamque, Frisonumque pascua;
Vbi iste, post lapillus, antea fuit
Opima vacca: namque Frisonum in solo
Boante saepe perculit solo nemus.
Groninga pinguis, Amasique lymphide,
Tibi haec snisse, & esse cognitissima,
Aut lapillus: ultima ex origine
Tuo fatetur ambulasse margine,
Tuo imbuisse plantulas in aquore:
Et inde multitra tot per improbas manns
Repleffe laete, laete sine case
Opus snisset, aut urumque sedula
Simul colona missitaret in forum.
Nec ulla vota mundinalibus diis
Sibi esse facta, cum veniret à bove
Batavica, has adusque jam silex manns.
Sed haec prius fuerit; nunc inutili
Senet quiete, sequo consecrat tibi,
Megera Erinmys, & Megara Erinmys.*

Nochtans meent *Cardanus*, dat de Melck meer steen maect, als de *Kaes*, ende meerder verstoppt, en sulcks door twee redenen, om dat deselve van wegen hare soetigheyt rasser getrockt wert, en dat sy dieper doorschiet, van wegen haer waterigh, ende weygh deel. Te geen evenwel de steen soude doen groeyen, moet van het *Kaesigh* deel komen. Ende onder alderhande *Kaes* is de outste de schadelijckste. Hier toe helpt mede Broot dat niet wel gebacken, of geresen ende heel onderbleven is: als oock alderhande Pluck-vruchten: selver mede de *roode Erweten*. Want al is het nat, daerse in gekooct zijn, bequaen om 't water en 't Graveel af te setten; so kan evenwel uyt de *Erweten* selve Graveel voortkomen. Her selfde doen mede alle *Onrijpe*, en *Wrange Boom-vruchten*: als oock *Mispelen*, *Peren*, *Queen*, *Castanyen*, ende diergelijcke.

Het vleesch is mede *Graveeligh*, twelck een groven ende aertachtigen gijl maect, als *Verckens-vleesch*, *Ossen-vleesch*, insonderheyt dat out is, oft langh inde *Pekel* gelegen heeft, ofte *Gheroockt* is: als oock *gheroockte* ofte *ghezonte* *Visch*; *Water-vogels*, *Denen*, *Swanen*, *Gansen*, *Enden*, ende *Herde Eyeren*.

Maer voornamelijck groeyt de steen uyt *Wijn*, die *omrijp*, *wrangh*, *bruyn*, *dick*, ofte *soet* is: ende aldermeest van *Most*, ofte *Wijn*, die op plaetsen waft, daer de gront steenachtigh is. En alie 't sake, datter in geen derhande *Wijn*, so veel *Wijn-steen* aen de vaten en hanght, als in onsen *Rijnschen*, en so veel te meerder, hoe den selvigen eelder is: nochtans, als hy geheel klaer ende wel uyt-gewerckt is, en kan ick niet sien, dat hy, gelijk 't gemeen gevoelen nochtans is, veel quaets kan doen aen de *Graveelige*. Want behalven dat hy, door sijn dungheyt en sijnigheyt van deelen, lichtelijck door gaet, ende het doof gevoelen van de *Nieren* door sijn rinscheyt wacker maect, so kan hy daerenboven de steenachtigheyt, die hem te voren aen-gebooren was, ende daer hy dan van berooft is, wederom na nemen, ende met hem selve uyt het lichaem af-drijven. Dit konnen ghetuygen, die al te met een lustigen dronck door laten gaen, ende met eenen niet op en houden. Want sy voelen, dat niet langh daer na met een sachte snijdinghe veel *Graveels* afschiet; wel verstaende in dien't te voren in de *Nieren* geweest is.

Tot het groeyen van *Graveel*, en steen helpt mede *jongh*, ende *onklaer Bier*: als oock datmen de *Spijse* kooct in *onklaer moerassigh*, oft *znee-water*. Het water in den *Tyber* te *Romen* is heel dick en slickerigh: en daerom, seyden my de *Ghenees-meesters* aldaer, dat de inwoonders meerder met *Graveel* gequelt waren, als in andere steden van *Italien*.

Maer al de gene, die soodanigen spijs en dranck gebruycken, en werden juyft niet *graveeligh*, om datter oock vereyscht wert een genegentheyt van de plaets, dewelcke wy geseyt hebben te zijn, een *Ongevoeligh* heyt of *Doovigh* heyt in de *Nieren*. Al't gene dan 'twelck de *nieren* verdooven, oft ongevoeligh kan maken, dat haent den wegh voor het *Graveel*. En die soodanigen gestaltenis van haer *Ouders* hebbē, die sijn van naturen *graveeligh*, ende erven met het goet mede dit quaer. Want van vaders en groot-vaders, gelijk *Galenus* wel schrijft, werden van wegen't quact *Zaet* swacke leden voortgeteelt, waer door de kinderen lichtelijck vervallen inde gebrekē van haer voorouders. Indien yemant soodanigen *Swackigh* heyt in sijn *Nieren* aengeboren is, die kan geheel qualijck het *Graveel* ontcomen: dewijl, gelijk *Dr. Fernelius* leer wel seyt, geen gebreck meerder erft, so dat inde jonge kinderen naulijcx de *Nieren* selve sonder *Graveel* oft steen geschapen werden: het welck *Dr. Rondeletius* schrijft, dickwils ondervonden te hebben, gelijk ick mede kan getuygen. Soo dat sonder reden hier in *Mercurialis* tegē den gemelten *Fernelius* gaen wil, om datter, gelijk hy seyt, naulijcx een ander Schrijver gevonden wert, die het *Graveel* oft de steen zoude stellen erfelijck te wesen. Ia sulcx is gestelt by de *Genees-meesters* *Vidius*, *Durerus*, ende andere, die my nu niet in den sin en komen. En genomen schoon, dat het *Fernelius* alleen geschreven hadde, zou daerom minder waer zijn, 't gene ick in my selven, ende mijn broeder

broeder zal: die van de steen gestorven is, bevindt van mijn Moeders Vader erfelijk te zijn, en 't welck door de dagelijcke ervarentheyt genoegsaem bevesticht wert. Want, gelijk de meer wel-gemelte Hippocrates seyd, na dat het lichaem van de ouders gestelt is, soo valt het oock uyt met de kinderen. Gesonde ouders telen gemeenlijck gesonde kinderen, en die sieckelijck gaen, mede gebreckelijcke. Het welck een Italiaensch Poëet Baptista Mantuanus medt aenroert in sijn Latijnsse versen, die by-na aldus luyden:

Het groen, dat in de bladen blinght,

Na boven uyt de Wortel dringht:

De kinders van haer ouders quaet,

De krankheyt in de lenden slaet.

Tot het voort-brengen van de steen helpen mede Schocken, Springen, lang Rijden, en alderhande stercke Beweginge, die bockende geschiet. Maer insonderheit onnatigh byslapen, so, om dat door de groote beweginge en ontstekinge der Lendenen de Vochtigheden na de Nieren vloeyen, als oock, om dat de natuerlijcke Warmte daer door vervlieght, en de Deelen die tot het koken gestelt zijn, verfwacken.

Daer zijn vele Ghenees-meesters, onder andere de Griekische Alexander Trallianus, de Italiaensche Mercurialis, den Françoischen Varandeus, die ick te Mompeiers, ende Dr. Fonseca een Portugijs, die ick te Padua eertijts gehoort hebbe, meenen dat het slapen op Veebedden, alsoo het de Lendenen verhit, oock oorfaeck geeft tot het groeyen van 't Graveel. Maer dat sulcks niet vast en gaet, blijktt daer uyt, dat wy hier telande alle-gader op sodanige bedden slapen, en dat evenwel het meestendeel van geen Graveel ofte steen en weet. Nu dat het verhitzen van de Lendenen ofte Nieren tot de steen niet veel en doet, is hier voren bewesen.

My gedenckt dat de hoog-geleerde Samorio, ons te Padua leerden, dat de oorfaeck van de steen insonderheit bestont in de Ruymte van de Aderen des Levens en de Melck-aderen: als oock inde Nauwigheyt van 't onderste der Nieren ontrent de Water-pesent en dat hy dit gevoelē met verscheide plaetsen uyt Galenus bevestighe. Voor my, al is 't dat ick ontkent heb, dat de Nauwigheyt in de Nieren de algemeene en voornaemste oorfaeck soude zijn van 't Graveel, dewijl nochtans, gelijk verhaelt is, een begint sel en pit van nooden is, om 't welck de aertachtige stoffe allencxkens groeyt, en derhalven wat dient tegen-gehouden te werden: so mogē wy de Nauwigheyt wel voor een mede oorfaeck, en als de voornaemste van de helpende oorsaken aen-nemen. Hier toe streckt de vrage, die van Aristoteles voor-gestelt wert, Waerom datter geen Dier, als alleen de Mensch Graveeligh en kan werden? En geeft tot antwoord, Om dat de loop van 't water in de Mensch geheel nat, en inde Beeften ruym ende wijt is: het welk oorfaeck is, dat gene in d'eenen lichtelijck door-schiet, in de andere blijft steken, ende alsoo tot

steen ten lesten gebacken wert.

6 Het onderscheyt van de steenē wert na verscheide dingen genomen, maer insonderheit na de plaets, daerse groeyen; waer van wy sommige steenen der Nieren, sommige der Blaes noemen. Nu waerom by eenige de steen meerder in de Nieren groeyt, by andere inde blaes, komt door de sterckheyt, of Swackigheyt van dese deelen. Die swack van Nieren zijn, vervallen lichter in Graveel en steen van deselve; maer die sterke Nieren hebbē, die groeyt de steen lichter inde blaes. Hier uyt treckt Galenus redē, waerom de Volwassene, en Bejaerde luyden meerder met de steen der blaes, en de Kinderen met de steen der Nieren gequelt zijn. Want also in de kinderen al de natuerlycke werckingen sterck zijn, soo werden (seyt hy) de seimerige Vochtigheden gesmolten, maer in de Oude lieden verdickt; gelyck men siet aen uytwendige dingen, dat als men yet dicx door een nauwte wil gieten, sulcx wel luyck, als 't gesmolten is; maer niet gesmolten zijnde, daer niet door en kan geraken. Van desen slaghe zijn Peck, Hars, Smeer, Was, en Honigh. Dewijl dan in de kinderen veel natuerlycke Warmte is, en de werckinge sterck, zoo komt de dickigheyt van de stoffe, verdunt zijnde, in de Nieren, en wert derhalven lichtelijck door de zelve gekleynst tot in de Blaes, daer toe niet weynigh helpende de sterckheyt van de uyt-drywende kracht. Maer vallende in de Blaes, die van wesen zenuachtigh is, ende weynigh bloeds heeft, en dien volgende kout is, en daer beneffens oock wijs van begrip, so wort deselve stoffe, alse daer wat te langh blijft, wederom dick en by-een gedrongen. Daerenboven so wert die dicke stoffe in de Kinderen taey, als van de natuerlijcke warmte meer bewerket zijnde. Want al 't gene door de hitte in 't koken ver-aert, krijght metter tijdt een taeyigheyt, al is het dat deselve in het begin daer niet ghesweest en is. Waerom soodanighe dinghen door haer taeyigheyt oock lichtelijcker aen malkanderen kleven. Dus ver Galenus. Maer dewijl meest alle de kinderen dick water maken, so krijgen evenwel die alleen maer steen, dewelcke daer onder veel Aertachtige en Sultige vochtigheyt hebben, niet, gelijk Dr. Mercatus schrijft Galenum volghende, dat by de dickigheyt noch een taeyigheyt is. Ende in soodanighe sijnt het water een weynigh als het gemaect wert, maer in andere niet, 't welck de selfde Mercatus oock qualijck leydt op meerder hitte van de Blaes. Want de kouwigheyt van de Blaes, die haer werckinge tegen is, bevordert veel eer het groeyen van den steen. En al is 't dat in 't water van de Kinderen, die met steen gequelt zijn eenige rekenen van hitte haer openbaren: so zijn deselve noch

maer in't water, als in de blaes. Maer hier en moeten wy gantsch niet toestaen de reden, die *Alexander Aphrodisens* geeft *Probl. 109*. Waerom de kinderen de steen meestendeel in de Blaes, en Oude luyden in de Nieren krijgen? Om dat, seyt hy, de Nieren van de Kinderen eenen nauwen doorgangh hebben; waerom de aertachtige en dicke stoffe door deselvige uyt kracht van die nauwe des doorgangs van't Water, Nieren, en de kleyne Pijpkens in deselvige, voortgedreven wert tot in de Blaes. Dese geeft van wegen sijne ruymte plaets om het ontfangen Water af te setten, als oock om de stoffe van de Steen te laten besnicken. Maer de Nieren van oude luyden, alsoe eenen ruymen doorgang hebben, kunnen mede plaets verleenen om't water uyt te laten loopen, en de aertachtige stoffe te laten besnicken. Maer alsoe de Nauwigheyt, gelijk hier voor verhaelt is, helpt tot het Steen maken: so en kan ick niet sien hoe dat die nauwen doorgangh niet meerder en soude helpen om de aertachtige stoffe in de Nieren te houden, als dat sy het afferen van deselvede zoude bevorderen. Behalven dat de reden en ontleding oock leert, dat de Waterloop in de kinderen, insonderheydt die wat groot zijn, van wegen haer liefselijke wermte en vochtigheyt, lossen en ruymmer is, als in oude luyden, welckers geheele lichaem drooger zijnde, hebben oock de vaten der Nieren, en de Water-pesen, vlietsachtige deelen, drooger, en dien volgende oock nauwer.

Als dan het sijfste van't water affschieft, en't gene Aerdtrachtigh is, besnickt, dan groeyter Steen. Sulcx geschieft veel op de gront van de blaes, insonderheydt in Mans-personen: maer weyniger in de Vrouwen, om dat in deselvige den hals van de blaes veel korter, ruymmer, en rechter is, als in de Mans, en werdt derhalven de Steenige vochtigheyt in de vrouwen zoo lichtelijck niet tegengehouden.

De Steenkens verschillen oock van plaets in de Nieren selve, alsoe sommige in het vleesch, sommige in de vaten haren oorspronck nemen. Dat het graveel niet in de inwendige holligheyt, maer in de eygene selfstandigheyt der Nieren voortkomt, en van daer door't gewelt van't doorlopende water in de holligheyt gedreven werdt, is seer wel geschreven van *Dr. Fernelius*, het welck te vergeefs wederproken wert by *Dr. Spiegel*, voor weynigh jaren Professor te Padua. Ick heb selver uyt het vleesch der Nieren niet alleen Graveel, maer oock Steenkens genomen. Het selvede getuygt *Dr. Mercurialis* oock gesien te hebben. *Celsus Rhodiginus* schrijft in het 3 boeck van sijn oude Lessen op het 12 capitrel, van een vrouw, dewelcke, het joucken en pijn in de lendenen, veel ontrent de Nieren krouden, ende dat op die plaets ten lesten een gar doorbrack, waer uyt achthien steenkens getrocken wierden. Hierom meenen eenige Geneesmeesters dat in Steenige nieren, als't water opgehouden wert, en de mensch hulpeloos leyt, men vryelijck en veylijck opening in de lendenen mach maken, ende door

dezelve den nier ontlasten. Dan dese hantwerckinge wert niet sonder reden van de Arabische geneesmeesters *Serapion* en *Avicenna* verworpen. Want deselve en kan niet geschieden, als met groot gevaer van het leven: 't en zy de nature teycken gaf, gelijk in't verhaelde exempel, dat sy haer door de Lendenen poogde te ontlasten, aldac een geswel of gat opwerpende.

Het Graveel of Zant in de holligheyt der nieren by een komende, haegt daer aen malkander, tot dat het een steenken wert. Sulcke heb ick somtijts gesien, in dewelcke merckelijck bleeck, hoe't zant even aen malkanderē gevoegt was, so broos, datse met de vingers in stucken gevreen wierden. Want het was maer Zant even aen malkander geset, en noch niet aen een gebacken, en ronts-om met een dun vlietsgen omvangen. Maer alser maer een weynig zant in de holligheyt der nieren komt, dat maect een pit, daer wy te voren af geseyt hebben, 't welck in't water omgerolt werdende, allenckens een schorse krijght, op de maniere, die wy aengewesen hebben, dat de Steenen in de blaes toenemen. Sodanige Steenkens, in dewelcke dese schorsen merckelijck gesien werden, heb ik veel by my, na uytermaten groote pijn der Lendenen geloost zijnde. Wt de tepelachtige vlietsjens der nieren, gelijk hier voren geseyt is, leekt het water in de open pijpkens van de waterpesen, en vloeyt door deselvige in de holligheyt. Ick beware eenige langwerpige Steenkens, die in deze pijpkens ghegroeyt zijn, gelijk haer gedaente uytwijst, en de groote pijn, die se in de lendenen maecten, alsoe wat beweegt worden. Ick hebber oock, gelijk als van twee te samen gevoegt, so het schijnt, alsoe uyt twee aen een staende pijpkens in de holligheyt quamen, aen malkander gebacken. So schrijft *Dr. Dodonaeus, obs. 46*. van een graveelige vrou, die in eicke Nier een Steen had met zo veel tacken, alser in deselve doorgangen waren.

Hier uyt is dan lichtelijck af te nemen het onderscheyt van de gedaente der steenen. Want al is't, dat de verscheydenheydt van de steenige stoffe daer al wat toe doet, zoo dat de Steenkens in de nieren veel scherper en meerder gehoect zijn, dewelcke bestaen uyt zant greyns-gewijs aen een gevoegt, en ongelijck gebacken, als de gene, die effen ronts-om het pit groeyen, en met schorsen vergrooten; zo brengen nochtans alle Steenkens meestendeel de ghedaente voor haer van de plaets, daer sy haren oorspronck uyt ontfangen. Ick heb vele Steenkens gesien, die volkomenlijck uytbeelden de holligheyt der nieren.

Hier kan mede uytgenomen werden de reden van de Groote, maer niet van de Verwe. Want het strijdt tegen de waerheyt, 't gene *Fernelius, Mercurialis*, ende andere Geneesmeesters seggen, dat het zant in de nieren altijd root is, na de verwe van de nieren. Geen meerder waerheyt en isser oock in't gene een Siciliaensche Monick, die onlangs een boeck van de Geneeskonste uytgegeven heeft. *Campanella* schrijft, dat

alle de Steenen van de blaes wir zijn, en van de nieren root. Ick kan toonen wit Graveel en steenkens na 't overliden uyt het vleesch der nieren gheseden. So dat niet van wegen de plaets, maer van wegen de vochtigheydt, die de aertachtige stoffe met het zout verbint, eenighe Steenen root, eenige bruyn, eenige geelachtigh zijn. Ik heb noch oplangs een driebolligh wit steenken uyt verfvoren nieren sien nemen. Dewijl dan op zoo veel plaetsen de Steenkens kunnen groeyen, zo berispt Galenus wat te recht de gene, die den oorspronck van deselfde alken stelden in de holligheydt, als oock andere, die meenden datse alleen groeyden in het vleesch: en leert wel, datse op beyde plaetsen, als oock in al de vaten, en in alle doortochten kunnen voortkomen, selver mede den gheheelen Nier, gelijk hier voren verhaelt is, beslaen.

Wat belangt de Selsstandigheyt, sommige steenen zijn zacht en weeck, andere hart en vast. Vele breken als sy op de aerde vallen. Sommige kannen met de vinger om stucken wrijven. In tegendeel verhaelt *Brasavolus*, geneeefmeester van den Hertogh van Ferrare, datter uyt de Blaes van *Dr. Aelbert Savonarola* ghesneden zijn thien steenen, dewelcke op de vloer geworpen zijnde, opsprongen als kaets-ballen. Dit onderscheyt hanght aen de stoffe, datse war harder of sachter gebacken is. Indien in deselfde veel aerde is, en te weynigh zout, so valt de Steen lichtelijck in stucken. Want 't is het zout, dat de Steen vast en hart maect. Maer sulcx moet evenwel geschieden na de mate, hier voren verhaelt.

Het laetste onderscheyt bestaet in 't Getal. Want somtijts isser een, somtijts meerder: te weten, na dat de stoffe veel of weynig, na datse haer by een houdt, of van een ghescheyden, of oock in verscheyde plaetsen vergadert is. Maer het gebeurt dickwilder, datter op eenen tijdt veel steenen in de Nieren groeyen, als in de blaes, om dat in deselfde verscheyde vaten, en holligheden zijn, daer de Blaes maer een holligheyt en heeft. En by aldien deze Steenkens glat en effen in de holligheydt van de Nieren komen, dan blijuense veel en verscheyde: maer aldaer komende kantigh, scharp, en ongelijck, dan raken se lichtelijck aen malkander vast, insonderheyt indien sodanige in de Blaes by-een komen. Van die gedaente heb ick verscheyde sien snijden, gelijk of van twee drie kleyn der Steenkens te samen genaect waren geweest.

7. Al wert van vele gemeent, dat het Graveel ofte Steen geen zeker *Ken-teycken* en heeft: nochtans indien men alle de Toevallen, die daer van voort-komen wel overleyt, so salmen uyt deselvighe zeker genoegh kunnen gaen.

Het eerste *Teycken* van Graveel ofte Steen in de Nieren is *Pijn in de Lendenen*, somtijts in de rechte, somtijts in de slincker zijde, na dat de een ofte ander Nier ontfelt is. In 't eerst is het een sware pijn, gelijk offer eenigh gewicht inde Lendenen was, te weten, so

lang als het steenken noch steeckt in 't vleesch van de Nieren, 't welck wel in sijn selven ongevoeligh is, dan wert die Pijn gewaar door enige dunne Zenukens daer ontrent zijde, in sonderheyt als door den swellenden Nier, sijn buytenste Vlies gespannen werdt. Dan als het Steenken uyt het vleesch door de Pijpens van de water-pees komt, dan valter scherpe en stekende pijn, niet alleen om dat de selfde nauw zijn, en van wegen het hert en vast vleesch der Nieren niet wel uytgereckt kunnen werden, maer oock om datse zenuachtigh, en dien volgende scharp van gevoelen zijn. Het welck mede de oorsaek is, dat de grootste pijn verweckt wert, als het Steenken uyt de Nier in de water-pees schiet. Want deselve bestaet uyt een hart vlies, ende is niet ruymmer als een stroo. Maer in de genit die vele steenen losen, wert het so uytgereckt, datter een pinck ofte vinger in kan steken, ende als dan kunnen sonder pijn gemeene steenkens daer door schieten. Voorwaer een groot gemak, maer spruytende uyt grooter ongemack. Het is aenmerkens weerdigh, dat ick niet alleen in andere, maer oock in my selve dickwils bevonden hebbe, als het Steenken in de Water-pees komt, ja al tot de Blaes toe neder-geschoten is, eenige Pijn evenwel noch in de Lendenen gevoelt wert. De reden is, om dat de waterpees haer door de Nier verspreyt, ende derhalven door de spanningh dese weerpijn veroorsaect. Het weik vele bedrieght, meenende dat niet tegenstaende de langh-durige Pijn het steenken noch in de Nier steeckt, 't welck nochtans kort daerna in de Blaes schiet, en den armen Menfche van alle pijn ende spanningh verlost. Het gebeurt somtijts dat een scherpe pijn, die een steenken schietende uyt de Nier in het begintfel van de Water-pees aen gebracht hadde, voor een tijt komt op te houden. De reden is dat het steenken uyt een nauwe plaets wederom op-schiet in een ruymmer, te weten, de holligheyt van den Nier. Maer als het steenken daer na weder in de water-pees daelt, so komt oock de pijn wederom: dewelcke ghemeenlijck soo langhe by blijft, tot dat het steenken in de Blaes ghesackt is. Alwaer het sijn uyt-komst soeckende, het water (by ons de Koude-pis genoemd) gestadigh doet maken; maer dat gaet terstont over na de losingh van 't steenken, 'ten zy datter veel Zandt volghet, ghelijck ick dickwils ghesien hebbe, dat na het af-setten van een Steenken, eenighe lepels vol Zant afschoten. Maer indien het Steenken in de Blaes op-gehouden wert, dan vergroot her al daer op de manier hier boven verhaelt, en dan maect de siecke sijn water met pijn. Dese Pijn heeft somtijts sijn omloop: waer van ick een seer vreemt, ende wonderlijck exempel zal bybrengen. Een wel bekend anderger deser stede, out vijftigh jaren, was ontrent anderhalf jaer met de steen in de blaes gequelt geweest, dewelcke als hy drie weken ellendige pijn gehadt hadde, bleef dan weder drie weken gheheel bevrijdt van alle weedom, ghelijck al of hy wel te pas ware gheweest, maer

maer de drie weken voleynt zijnde, quam de pijn wederom, soo recht op den tijdt, dat het nimmermeer eenen dagh, ja niet een uur en verscheelde. Ende 't gene niet minder te verwonderen staet, drie vier dagen voor de weder-komst van de pijn, quam daer een grooten stanck uyt sijn geheel Lichaem, met een benauwtheyt, ende geswel van 't slincker been: dan dit geswel verdween, als hy wat op 't bedt ging leggen. Ondertusschen was sijn Water altijt dun, ende geel, doch een weynigh na het roode treckende. Hy hadde tweemaal uyt-ghestaen om gesneden te werden, dan men konde gheen steen beslaen, de derde reys is hy ghesneden van de steen, wat grooter als een duyven ey, sonder dat hy na het snijden eenige verlichtinghe van pijn vernam, tot dat hy den achtenden dagh van de pijn, en met eenen van 't leven verlost werde. Het doodelichaem geopnt zijnde, sagh men dat de Huyt ende de Spieren van den buyck gaef waren, het Net meest vergaen, de Dermen rontsom aen't Buyck-vlies vast, als oock de blaes. Dese was van buyten blauw, van binnen vol dicke ende etterachtige vochtigheit. De Nieren waren beyde bleyck, ende slap: de rechte boven, ende de slincker onder aen swart, maer minder als de rechte: in de holligheyt van beyde was een weynigh grof ende wit Zant. De Melck-vaten, ende water-pesen heel wijdt. Ick wenschte datter eenen nieuwe Oedipus op stont, die ons dit raetsel konde uyt-legghen, ende reden gheven van alle de verhaelde Toe-vallen. Te weten, waerom dat de Pijn soo effen op den gesetten tijdt wederom quam, ende waerom datse als een voor-bode hadde, de benauwtheyt, met geswel van 't slincker been? Dewijl de oorsaek van den om-loop der Koortsen, gelijk Galenus schrijft, seer swaer is, ja dat Mercurialis wel vermaent, datter uyt de schriften van de Genees-meesters geen onwonder-leggelijske reden kan gevonden werden: so en is 't niet te verwonderen, dat wy dese sake oock gedwongen zijn de swackheydt onses verstants rondelijck te bekennen. De versien van den Poëet Lucretius zullen hier niet qualijck te pas komen, die uyt het Latijn aldus vertaelt zijn:

*Dat de Mensch zoud' alles weten,
Heeft Nature niet begeert.*

*Hy siet meest door duyst' re spleten,
Schoon hy wijs is, of geleert.*

Sy en laet haer niet door-gronden.

En oock aen ons breyn verbiet

't geen sy ronsom heeft bewonden.

Soo dat sulcx geen Mensch en siet.

Onder welke dingen al en is de oorsaek van den omloop in de siekten de minste niet, en dat deselve schijnt te gaen boven de palen van 't Menschelijcke verstant: so is het evenwel beter, daer na te slaen, als geheel stil te swijgen.

Het out gebreck in 't vleesch en verwe, betoonen

ghenoegh dat de Nieren zijn belet gheweest beyde haer werckinge uyt te voeren, dat is, gelijk wy geseyt hebben, het Bloedt te helpen koken, hier van daen quam het Geswel in 't been, maer een kleyn begintfel van watersucht, waerom 't oock lichtelijck vergingh) ende het selve van de Vey te scheyden. Ende hierom en heeft de Steenighe stoffe niet te deghen onder het water gemenght geweest, en is derhalven gaen sitten, in steen verandert: oock een weynigh bloets in 't uytterste van de kleynste aderkens, of in 't naefte vleesch, daer die swarigheyt was vergadert zijnde, ende door het gestadigh toe-vloeyen van 't Bloet allencxkens vermeerderende, ende by fonte van de Nier verdervende: als dan niet alleen door sijn hoedanigheyt, maer na den tijdt van drie weken oock doot sijn menighe dit quaet bloet de nature moeylijck viel, so schter een deel van 't selve, in die tijdt van wegen de bedervinge verdunt zijnde, door de Melck-ader in de Holle-ader, van daer in 't Herte, (twelck de oorsaek was van de benauwtheydt) ende van 't Herte werde her dan versonden door het geheele Lichaem, en gaf also door de openheyt van de huyt ende algheemeene stanck, ende als dit drie, vier dagen geduert hadde, en dat het bedorven Bloet, door den omloop des bloets, in 't 1. capittel vermeld, ghestadigh wederom in de Nieren gedreven werde, ioo is ten laetsten de gevoelende kracht van de Nieren geprickelt, ende heeft her selve door de water-pesen gesonden na de Blaes. Als het aldaer door sijnen quaden aert de uyt-drijvende kracht oock perste, so woude de steen mede met gewelt uyt, het welck den armen man de groote pijn gemaekt heeft. De eerste oorsaek hier van is geweest de slijmerige stoffe, die wy in de Blaes gevonden hebben, alwaerse uyt de Nieren op den ghesetten tijdt gekomen was. My heeft goet gedocht dese reden hier te stellen van de verhaelde Toe-vallen, niet dat ickse voor vast en bondigh zoude derven verfeken: maer veel eer om de Geleerden een spoor te geven tot nader ondersoek. Ende voorwaer in soo een sware ende duystere sake mach men wel segghen met een Griex Poëet:

**K boude voor den besten raets-man,
Dieder alder dighst na slaen kan,*

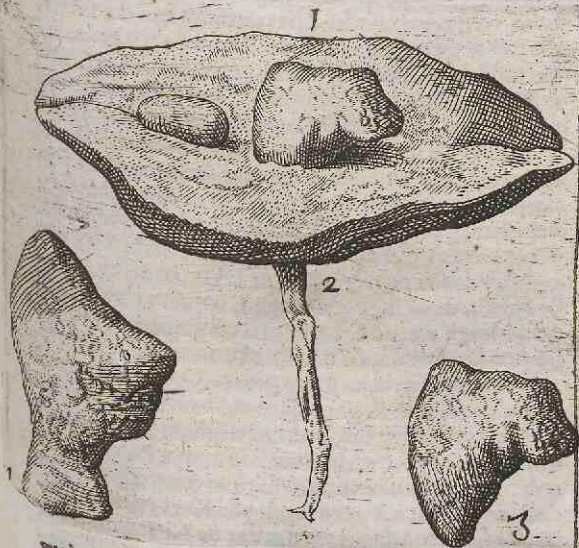
Maer waerom dat juyft elcke reys op de drie weken de Pijn ophiel ende weder quam, en zoude ick niet meerder uyt konnen legghen, als alle de Genees-meesters tot noch toe hebben konnē doen inde reden te geven, waerom dat in de Koortsen het slijm van 't Bloet alle daegh, de Gal over den anderen dagh, de Swarte gal over den derden dagh haer bewegen. Om welken knoop te ontbinden, also de grootste verstanten van alle eeuwen besigh zijn geweest, en even-wel niet bygebracht en hebben, dat my voldoet: so zoude ick van dien om-loop wel derven segghen 't ghene certijts Xenophanes seyde, gelijk Varro beschrijft,

Het meenen hier van is by de Menschen, maer het weten by Gods. Een seer ghelijck exempel wert beschreven by Dr. Manardus, Professor te Ferrare, van een seker Geneesmeester, die even alle vijftien dagen, verviel in het ophouden en pijnelyck water maken, drie, ofte ten langhsten vijf volgende dagen, en de vordere tijdt geheel bevrijdt was. Manardus schrijft, dat dit door geen Steen en konde geschieden, niet tegenstaende dat een ander treffelijck Geneesmeester, en de Siecke selve her daer voor hielden. Maer wy zullen de woorden ende redenen van Manardus hier voortbrengen uyt den tweeden brief van het 12 boeck. Indien, seyt hy, dese Toevallen by gebeurte, van den Steen komen: so moet een van beyden Zyn, ofte dat de Steen gestadigh in de Blaes is, ofte dat hy aldaer uyt de Nieren komt. Indien hy in de Blaes is, so en kander geen reden bygebracht werden, waerom datter so vels tijds tusschen beyde den Siecken ongequelt laet, ende dan recht op den gesetten tijdt wederkeert. Het soude misschien wel konnen gebeuren, dat hy niet altydt een groote schade soude doen, maer minder of meerder, na dat hy ofte binnen in de holligheyt lagh, ofte voor na den krop toegeschoten was. Maer indien sulcx soude wesen, so en kan ik niet sien, hoe dat al die Toevallen juist op een sekeren tijdt weder komen. Het soude oock licht vallen, als hy ontrent de krop van de Blaes, gevonden werde, met schudden van't lichaem, gelijk Galenus beveelt, ofte met eenigh proef-yser, den selsden in de ruymte van de Blaes te stooten, waer door dan de Toevallen, ofte in't geheel, of meestendeel souden ophouden; daer nochtans die Geneesmeester van beyds versocht hebbende, noch door het stooten van een proef-yser, Catheter genoemt, in den hals van de Blaes, ghetuyghet geenderhande laefenis gevonden te hebben. So dat geensins te gelooven staet dat die by beurten ophouden, en pijnelyck water maken, geschieden kan door een Steen, die gestadigh in de Blaes is. Maer dat sulcx oock niet en gebeurt door een Steen, die uyt de Nieren in de Blaes schiet, behoort de uyt komst selve. Want indien sulcx was, so moeste nootzakelijck altydt voor het ophouden van die toevallen, een Steenken affschieten; anders souden wy weder komen tot het gene nu wederleyt is, te weten, tot den Steen die in de Blaes blijft, dewelcke al is't dat hy nu minder dan meerder moeyelijckheydt en kan doen, soo en kan hy nochtans sulcx op geenen gesetten tijdt bybrengen. Hier uyt wert klaerlyck besloten, of datter geen Steen in de Blaes en is, of indien

hy daer mocht wesen, datter een ander oorsaeck moet gevonden werden, dewelcke of alleen, of met den selsden dese wederkerende moeyelijckheit soude bemercken. Wat my belanght; ick meene, gelijk ick in't voorverhaelde exempel gesien hebbe, dat de Steen hier mede geweest is de taeffe oorsaeck van het ophouden ende pijnelyck water maken, het welck oock een ander treffelijck Geneesmeester, ende de Siecke selve, sonder twijffel door eenige redenen, also geloofden; en dat de voorgaende oorsaeck is gheweest eenige scherpe vochtigheyt, den Steen voorstootende, dewelcke op haren gesetten tijdt van bovenen in de Blaes vloeyde. Hier en strijdt niet tegen, datmen hem niet heeft konnen ghewaer werden, dewijl ick dick wils hebbe gesien in de gene, die na haer overlijden een grooten Steen in de blaes hadden, dewelcke men te voren niet en hadde konnen vinden. Want de Catheter, ja zelfs de vingeren in't eynde gheftcken, mischien, als de Steen verre van de krop der Blaes leydt, of dat hy met veel gladde en slijmerige Vochtigheyt onwonden is. Dat hy oock in een Vlies besloten zijnde, met geen proef-yser ondervonden en kan werden, getuygen onder andere Mercurialis Conf. 36. ende Paré in het 16 boeck van sijn groote Heelkonste op het 39 capittel. So schrijft Hollerius, dat in seker Koopman, die al de teyckenken hadde van een Steen in de Blaes, het selsde met een Catheter niet konde bewesen werden: en datmen even wel in het doode lichaem van 2 steenen, elck van 5 loot, en in een besonder vlies besloten.

Het tweede teycken van de steen wert genomen uyt het Water, 't welck in de Graveelige meest rauw en dun is, so van wegen de verstoppingh, als (na mijn gevoelen) van wegen, dat de bloet-makende kracht der Nieren verhindert is. Maer als het Steenken hem begint te roeren, dan is 't water in't eerst wat rootachtigh, daer na schietende door de nauwe van de Tepelachtige uytsteekfels, doorboort het vleesch: en dan valt het water wat bloedigh. Daer na uyt de Nier gedreven zijnde, indien het de Water-pees niet geheel en verstoppt, so is 't water veel dick, ende onklaer, somtijds met eenige kleyne draeyen, en Zant in de gront. Maer indien de Steen zo groot is, dat hy niet door en kan, en in de Water-pees blijft steken, dan houdt hy 't water geheel op, en veroorsaeckt de doot. Waer van verscheyde exempelen aengemerckt zijn by Dr. Trincavellius, 10.9. en den grooten Heelmeester Paré 24.19.

Seker Hopman van de Borgery, dien ick voor desen somtijts eenige Steenkens quijt gemaect hadde, verviel onlanghs wederom in de gewoonlijke Pijn van de zijde, met gestadigh braken, so dat hy niet en konde inhouden. Maectren weynigh, en dickwils water: doch sonder snijdiege, ofte steecten in de krop van de blaes: met verscheyde Clysteryen, Stovingen, en andere Geneesmiddelen, die hem te voren

wel geholpen hadden, werde sijn pijn somtijds wel wat verlicht, doch noyt geheel wechgenomen. Het lutrel water maken bleef hem oock by. Soo dat hy gestadigh klaeghde, dat het selfde hem seer benauwt maecte. Den twintighsten dagh, na dat hy voor den middagh noch tweemaal van het bedde, en wederom daer op selver gegaen was, seyde te gevoelen dat het water hem na bovenen opstijghde, waer door hy aen de middagh, als half sluymerende, quam te sterven. Het lichaem des anderen daeghs gheope nt zijnde, werde bevonden, dat de rechte Nier gantsch versworen was, de (1) slijcker geheel los, ende als door-weyckt, in-hebende een wit steenken, als een Turks boonken, een ander (3) grooter, ende langh-werpigh, op de dichte van een pinck, stekende in het voorste van de water-pees, (2) die oock so wijt uytgereckt was. Boven aen het selfde hing een drie-kantigh hoofd, dat in de Nier stack, van groote ende ghe-daente ghelijck hier tusschen 1 en 2 uyt-ghebeelt is: als mede (4) die van D. Paulus Voetius, in't voorgaenden capittel beschreven. Soo dat het niet te verwonderen en is, dat oock de beste middelen, so weynigh helpen. Bleeck mede de reden, waerom het water wel meestendeel, maer niet al sevens tegengehouden was geweest: te weren, om dat de Steen kantigh zijnde, noch een weynigh voorby de onevenheyt hadde door laten loopen.

Hippocrates schrijft in sijn boeck van de inwendige Gebreken, wanneer het water zandigh is, datter een steen in de Nieren steeckt, en berispt de oude Geneesmeesters, die meenden, dat sulcx een teycken was van een steen in de blaes. Ende sulcks leert hy nochtans selve inde 79 kout-bondige spreucke van sijn 4 boeck. Galenus siende, dat dit recht tegen malkander gingh,

seyt in sijn uytlegginge, dat alffer Zant in 't water is, het niet altijd in de Blaes en hapert, maer oock in de Nieren, ende dar derhalven een mis-verstant in die spreucke is, het zy dat Hippocrates selve, de helft van de reden versuymt heeft, ofte van den uyt-schrijver over-geslagen is: want 't zy daer een steen in de Nieren, 't zy in de blaes gheyt, datter altijd zant met het water af-schiet. Philotheus, een ander Griecx uyt-legger, meent dat Hippocrates alleen vande Blaes gewagh maect, om dat in deselve, van wegen dat se een groote holligheyt heeft, dickwilder, als in de Nieren, Steen groeyt. Maer dat sulcks onwaerachtigh is, be-toont de dagelijcksche bevindinge. Het gene oock, dat Galenus toe-bre ghr, en maect de spreucke niet waerachtigher. Want het is kennelijck, datter vele Menschen Zant quijt werden, die noch in de Nieren, noch in de Blaes eenige Steen hebben. Vele zijnder oock met de Steen gequelt, die even-wel geen Zant in 't water en losen. Dr. Iohannes Heurnius getuyghet dat hyerrijds een Edel-man heeft doen op-snijden, die veel steenen in de Nieren hadde, waer van te voren noyt eenigh teycken geweest was, dan dat hy na het rijden te paert somtijts wat bloedigh water maect te. Sels na het over-lijden van den selfden Heurnius, werden in sijn Blaes gevonden 7 steenen, ghelijck een Ocker-noot, weghende elck een half loot: daer hy nochtans in sijn leven geen teycken van Zant oyt in sijn water vernomen hadde, ghelijck my gedenckt eer-tijts verstaen te hebben, nyt sijnen soon den hoogh-geleerden Ottho Heurnius, Professor in de Geneeskonste en Ontleding tot Leyden. In teghendeel schrijft Cardanus dat hy nu dertigh jaer alle daegh veel, dan root, dan wit Zant quijt gewordt is, sonder het minste achter-dencken van steen in de Nieren ofte Blaes: en doet daer by 't gene ick ghetuygen kan waerachtigh te wesen, datter naulijcx van thien menschen een gevonden wert, die geheel bevrijt is van somtijts Zant in 't water te losen: daer men even-wel weynigh Gra-veelige fiet, en noch weyniger, die met den steen in de blaes gequelt werden: ende datter in teghendeel vele Steen hebben, die even-wel gheen Zandigh water en maken. Dewijl dan dit soo klaer is, als de Son, soo en is 't niet vreemt dat de uyt-leggers van Hippocrates, aen sijne vermelte spreucke gheen mouwen en weten te setten, om de selfde van onwaerheyt te bevrijden. Ten past mijne kleynigheyt niet, om dit by te leggen, ende onder soo uytnemende Mannen mijn oordeel te spreken: nochtans en kan ick niet nalatē om de aen-gename heugenisse van den hooghgeleerden Dr. Sana-torio te ververffen, alhier te stellen 't gene ick te Padua in 't jaer 1616. 't sijnen huise (ghelijck by ons niet alleen by sijn Siecken bracht, maer oock buyten de Universteit in 't by-sonder onderwees) als my by lotinghe de uyt-legginghe van de vermelte spreucke roe-viel, antwoorde, Namentlijck, dat de waerheyt in de selfde konde vast ghemaect werden, alffer maet

een woordt uygeleyt werde tegen den sin van de uytleggers, maer niet tegen den sin en gewoonte van Hippocrates. Dat dit was *Ophistatias*, 't welck sy uytleyden *besincke*, maer dat my beter dacht *op-bout*: om de sin te maken, dat die niet de Steen in de Blaes gequelt zijn, in welckers water het Zant opgehouden wert, 't welk te voren plach af te schieten. Want sulcx en kan niet ontkent werden. Nu dat oock die be- teyckeninge van dat woordt, by Hippocrates niet vreemt en is, blyckt daer uy, dat hy het woordt daer af komende, te weten, *Urethasis* somtijts neemt voor het ophouden van eenige vochtigheydt, die anders ghewoon is uyt te vloeyen, ghelijck Galenus schrijft in sijn uytlegginghe over Hippocr. van de Geleden. Dat zulcx mischien mede bevesticht konde werden, om dat hy in die spreucke geen gewach en maecte van afzetten, gelijk hy dede in de voor- gaende. Ofte datmen oock de aengenomen over- settinge konde aennemem, indien *besincke* verstaen werde, niet van 't besincken in de water-pot, maer van 't neder-setten in de Blaes.

Deze oversettinge is al vreemt opgenomen, en my wederom door sijne brieven in bedenckinge ghe- bracht, by den hoogh-geleerden Plompus, Professor tot Loven: dan mijn nader redenen siende, heeft de- selfde niet ongerijmt gevonden. De onvergelycke- lijcke Heere Salmasius, Ridder, en Raet des Konings van Vranckrijck, hier over van my gevraeght zijnde, spreect in een geheel Boeck (dat sijne Ed. te Ley- den met mijne brieven heeft laten drucken) de oude oversettinge voor, en brenghet daer toe vele ge- leerde redenen by: Die ick wederom beantwoorde, ghelijck te sien is in 't gene by de Elseviens gedrukt is. Dit gaet altydt vast dat de Ondervindinge (en waer op staet anders de Genees-konste?) recht voor my is. En zulcks geruyght onder andere, den ver- maerden Meyssonner, Geneesmeester van den hoogh- gemelten Koningh, die my oock schrijft, hier van met den Heere Salmasius gesproken te hebben.

Groote en getackte Steenen maken somtijts sul- ke scheuringh in het vleesch der Nieren, datse het Water geheel bloedigh maken: ja oock, doch sel- den, yet vleeschachtighs afzetten.

-Het derde teycken van een Steen in de Nieren stelt Hippocrates in een doovigheydt van 't been aen de zij- de, daer het Steenken is. De oorsaek hier van leggen Dr. Langius, Geneesmeester van de Palts-Graef, en de vermeete Iacor, op een vervollinge van de racken der groote Aderen, waer door de Zenuwen en Spie- ren zouden gedrukt werden. Hier in schijnen sy Galenum gevolght te hebben in 3. *Epid.* Maer de- wijl de Aderen in dit gebreck zo seer niet vervult en werden, dat sy de Spieren benauwen, zo dient er een ander oorsaek van dese Doovigheydt bygebracht. Deze is een persifinge van de Spieren, daer de Nieren opleggen, die het Been doen buygen: ofte een be-

nauwinge van de Zenuwe, die in al de Spieren van 't been verspreyt werdt. Hier door en kan de Geest, die uyt de Hersenen door de Zenuwen tot gevoelen van al de leden gesonden wert, in de beenen niet kom- men: 't welck een doovigheydt veroorsaect, even gelijckmen voelt, als het een been wat over 't ander leyt, ofte als men wat lang op den elle-boogh leunt. Gemeenlijk seytmen daer van, dat den arm of 't been slaept. Nu dit neer-drucken geschiet door de hardig- heyt en 't ghewichte van den Steen: want een kleyn Steenken en maekt de doovigheydt niet. Maer by een grooter en slaept niet alleen de Dye aen de zijde van de Nier, in dewelke de Steen is, maer het geheele rug- ger. Mergh wert oock somtijts zo gespannen, dat de siecken sijn Lendenen nauelijcx kunnen bewegen.

Het vierde Teycken is een groote Qualijckheydt, en Walginge, so dat de gene, die een Steen uyt de Nieren schiet, geenderley spijs en kunnen ghebruycken, ofte braken deselve ten eersten wederom uyt. Ik heb dick- wils in my selven bevonden sulcken omweringe van de Maegh, dat ick geen ingeleyde Kers en konde in- houden. De oorsaek is, om dat de Nieren door het buyck-vlies aen den lossen Derm vast zijn, gelijk Ga- lenus schrijft, of gelijk Avicenna meent, om de ver- knochtinge met de Lever, en daer door met de Maegh van wegen de Suygh-aderen: ofte liever, om twee kleyne Zenukens, die de Nieren van de Maegh ont- fangen, en om 't buytenste vlies, 't welck de Nieren bekleet, en spruytende van 't buyck-vlies, aen de Maegh gehecht wert.

Als dan de Nieren van de Steen geprickelt werden, so werden oock met eenen geprickelt die twee Zenu- wen, en het buytenste Vliesjen, en daer door wert de Maegh oock geport om van haer te weren, 't gene haer moeyelijk valt, en so komt de siecke tot braken. Hier van is 't lichaem meest altyt beneden so ghesloten, datter nauelijcx een wint uyt en kan, gelijk ofte al de Nature na boven, en 't Lichaem onder toegetrocken was. In 't eerste brakense veel slijm uyt, door dien het selve in de Maegh is, insonderheydt in de gene die veel, ofte grove en slijmerige kost gegeeren hebben. Daerna volgrer gemeenlijk groene Gal, om dat door de Pijn, seydt Galenus, en het waken 't bloet verdor- ven is, voornamelijck indiense met eenen de Koortse, ofte lang gevast hebben. Als die aenhoudt, komense oock enckele Gal te braken, 't welck met groot ge- welt geschiet. Dit braken van Slijm, en daarna van Gal heeft oock plaets in 't Colijck, ende als het selve komt in de Kronkelderm, daer hy voorby de Nieren draeyt, insonderheydt in de sincker zijde, alwaer hy nauwer is, dan valt de pijn van 't Colijck heel qualijck van 't Graveel ofte een Steenken te onderscheyden, waer door dickwils verkeerde middelen gebruyckt werden. Maer twee teyckenen zijnder, die 't verschil aenwijsen, de gelegentheydt van de pijn, en de leger- plaets van het pijnlijck deel. Voor eerst en is de pijn in de

de Nieren zoo scherp niet, als het Colijck. Daerbenneffens als de pijn hooger is, dan de Nieren, zo en is 't geen Graveel, maer Colijck. Noch spreyt het Colijck hem veel vorder uyt, gelijk de Kronckel-derm de ruymte van al de dermen, den geheelen buyck doorloopt: De pijn van 't Graveel blijft vast op een plaets, en binnen de palen van de Nieren besloten, en als het Steenken na de Blaes gaer, dan volghet de pijn oock den wegh van de Water-pees. In 't Colijck bevoeltmen oock meer Rommelingh in den buyck, als in 't Graveel. Het Water, gelijk geseyt is, valt in 't Graveel eerst dun en rauw, daarna wert het niet zant, steenkens, ofte bloet geloost. Maer in 't Colijck, of om dat voor de Gal, den wegh na de Derm ghesloten is, of dat het Gal-blaesjen als geschut en ghevoert werdt, valt het Water in 't begin root en dick. Hierenboven verneemtmen in 't Colijck noch de doovigheyt van 't been, noch andere teyckenen, die wy van 't Graveel verhaelt hebben.

Als her Steenken nu uyt de Nieren door de Waterpeesen in de Blaes gefackt is, indien het niet ten eersten geloost en wert, zo vergroot het aldaer, gelijk hier voren geseyt is, en openbaert sich door andere teyckenen. De Siecke maect met snijdinge en pijn sijn Water, dickwils en weynigh: het welck oock somtijds geheel opgehouden wert, als de Steen voor de krop van de blaes schiet, waer door uytermatē groote pijn veroorsaect wert. Daerom is 't, dat de kinderen die met de Steen gequelt zijn, gestadig aen haer gemacht wrijvē, also sy voelen, gelijk Hippocrates seyt, dat de waterloop aldaer belet wert. De kinderen voelen zulcx eerder, om dat de krop van haer blaes veel eerder, en dien-volgende oock gevoelijcker is, zo datse het kittelen van den Steen meerder gewaer werden. By dese teyckenen komt noch, dat de gene, die een Steen in de blaes hebben, somtijts een swarte aldaer voelen; ook niet stiel en kunnen welen: maer moeten haer beenen over malkander werpen, en 't geheele lichaem bewegen. Den Eyndel-derm wert van wegen sijn naderheyt mede beschadicht, waer door vele als sy het water uyt drucken, met eenen oock den kamer-gangh moeten maken, en daer op volghet gemeenlijck, doch meest in kinderen, dat 'er endt van den derm uyt schiet. Maer dit gebeurt door de banck alleen van groote Steenen, hoewel ick oock somtijts, doch in kleyne kinderen, 't zelve bevonden heb, van kleyne, en sachte Steenkens. Dat sy groot zijn, kan met een Catheter, of de Vingeren ondersocht werden, hoewel dat oock niet altijd vast en gaet, gelijk hier voren geseyd is. Het selve kan mede ondervonden werden, indien men de ghene, die het water opgestopt is op sijn rugh leyt, en de beenen oplichtende, het lichaem schut: want indien hy dan water maect, dat is een teycken dat de krop van de blaes door een Steen verstoppt is geweest. De meergemelte Cardanus, vermaert Geneefmeester van Milan, gebiedt yemant, die ver-

sekert wil zijn van een Steen in de blaes, te rijdē, springen, ofte anders het lichaem sterckelijck te oefnenen, of eenige Steen-brekende middelen in te nemen, en daer op het water te besien. Want indiender drie ofte vier dagen dun stof in is, stelt dat een teycken te zijn van een harde Steen: indiender grof zant of breuksel van Steen in gevonden wert, dat zulcx beduydet een sachten ofte brekenden Steen. Maer daer is geen sekerder teecken van Graveel, en Steen als gestadigh, weynigh, en met snijdinge Water te maken.

8 Wy komen tot de Voor-teyckenen. De groote Aristoteles schrijft dat de Menschen Nieren even gelijk zij de Nierender Ossen, als uyt veel Nieren te samen gevoeght: en doer by, dat daerom oock de gebreken, die in deselvige vallen, swaerlijck te helpen zijn, als offer niet een, maer verscheide deelen onstelt waren. Welcke reden, dewijlse tegen de dagelijcksche ondervindinge strijft, gelijk wy in 't 1. cap. aengewesen hebben, zoo wert dese plaetse niet wel onder de teyckenen en voorboden van de uytkomst gestelt by de meer-gemelte Doctoor en Professor Mercurialis. Want de gebreken der Nieren en vallen niet qualijck te genesen, om datse als uyt vele Nieren bestaen, en dienvolgende als verscheide sieckten van verscheide deelen zijn: maer om dat haer werckinge gestadigh voortgaet, en dat 'er gene genesen zal, stilte vereycht: als oock om datter gestadigh het scherp water doorloopt: en noch, om dat de genees-middelen zoo verre naulijcx en kunnen komen, als na datse seer verandert zijn. Het welck al te samen noch meerder plaets heeft in de Blaes, die zenuachtigh en swack is. Daerom seyt Hippocrates, dat de gebreken van de Blaes in oude luyden ongeneeslijck zijn.

De gene die Graveel of Steen van haer Ouders of Voor-ouders ge-erst hebben, kunnen naulijcx genesen werden. Ick heb sodanige veel gesien, als sy een geruymen tijt van de pijn waren bevrijt geweest, en meenden geheel geneesen te zijn, evenwel na eenige jaren in 't oude quaet wederom vervielen. Daerom seyt de Grieksche Aretaeus met geen minder aerdigheyt, als waerheyt, dat de Steenachtige vruchtbaerheyt der Nieren swaerder valt te beletten, als de vruchtbaerheyt van de Lijf-moeder.

Maer insonderheyt zijns ongeneeslijck, in dewelcke na het losen van de Steenkens, noch een gestadige Pijn in de Lendenen blijft, waer by somtijds eenige swaerte en groote steekte gevoelt wert: want dat is een teycken, datter eenen grooten, ofte veel Steenkens in de Nieren groeyen en toe-nemen.

Daer en is mede geen groote hope van beterschap, als door het wrijven van een kantigen en scherpē Steen ('t welck blijkt, als na bloedigh water, etterigh volghet) de Nieren komen te sweren. Want de middelen, die de Steen afdrijven, zijn dun en scherp: en 't gene dat de Sweringe heelt, moet dick en toeflytende zijn.

Het Graveel en komt niet veel in de Kinderen. Maer gelijk Hippocrates seyt, meest van de veertien jaren tot het twee-en-veertighste, in welke tijdt de Nature aldervruchtbaerste is van gebreken. Wederom van dien ouderdom tot het drie-en-tseftighste jaer des levens, seyt hy, datter geen Steen in de Blaes, noch Graveel in de Nieren en groeyt, 't en zy het aldaer te voren geweest is.

De Vrouwen en werden soo veel met de steen niet gequeit, als de Mans, om dat de krop van haer Blaes, korrer ende ruymmer is, waer door sy alles beter quijt kunnen werden.

Ronde ende gladde Steenkens werden lichtelijker en met minder Pijn geloofst, als die van ander gedaente zijn, insonderheydt die langh ende getackt zijn.

De gene, die dickwils Steenkens losen, werden de selve, met geen ofte weynigh pijn quijt, 't en zy datse geheel groot zijn.

Als yemant door de steen, of yet anders het water drie vier dagen ophout, ende door het opstijgen van't selve in een vasten slaep vervalt, ende datter kortheydt van adem by komt, die sterft door de banck. En al is 't, dat foodanige daer na oock quamen te losen, soo komense evenwel te sterven om dat de quaetaerdigheydt van 't water al te diep in de herffenen geprent is.

Indien de steen-achtighe stof op een ander plaets verleyt wert, dat is seer goet. Alsoo siet men, dat de gene, die los van Lichaem zijn, minder ghebreck van Graveel hebben, als die hart-lijvigh zijn. Soo neemt oock dickwils de Gicht, alse na komt, het Graveel wech. Want sy spruyt beyde van een oorfaeck. Maer sy en verlossen malkander niet altyt. Soo seyt den ouden Guainerius, dat de Steen joffrou Podagra vrijt, en sonder haer niet wel wesen en kan. Daer van lesen wy by Froisard, in 't 1. boeck van sijn Françoysche hist. op 't 29. cap. hoe Willem, Grave van Hollant, te gelijk aen het Graveel, ende de Gicht lach. Het welck ick oock dickwils ondervonden hebbe. My ghedenckt, eertijds diergelijcke gelesen te hebben in de Brieven van onsen grooten Erasmus, een man so vermakelijck als geleert. Als hy langh over de Steen (die hy sijnen beul noemt) geklaeght hadde, aen sijnen vriendt die Gichtigh was: soo voeght hy daer by, dat sy beyde swagers waren, als hebbende twee ghesusters, hy den Steen, ende den anderen het Podagra, maer dat sijn wijf hem oock somtijds quam besoecken, sonder nochtans, eenigh achterdencken van overspel.

Dewijl de Steenen der Nieren dickwils uyt veel Zandt by malkander gemaect werden, soo brekense ghemeenlijck lichter, als de Steenen van de Blaes, die meestendel wat harder gebacken zijn.

Het is de arghste gestaltenis, in dewelcke de nieren steen maken, ende het gantsche lichaem mager uytgemergelt is, seyt Galenus, in 't 6. boeck van de Ghesontheydt te bewaren op 't 16. cap. En van d'ander zijde oock, die al te vet zijn, kunnen naulijcks van de

gebreken der nieren geholpen werden, gelijk Aëtio- teles schrijft in 't 3. boeck van de deelen der Dieren op 't 9. capittel.

Die een steen in de blaes hebben, houden den Wolf, gelijk men seyt, by de ooren. Want indien sy hem laten blijven, soo wert hy alle daegh grooter, ende vermeerder de pijn: indien sy raet willen doen, dat heeft groorelijcks sijn swarigheydt, ende is met gevaer van't leven vermengt. Ick heb altijt ondervonden, dat van het snijden meerder Kinderen door quamen, als Bedaeghde: en meer dese, als Oude luyden, die het ghemeenlijck besterven. Soo verhaelt Sammatbanus in Elog. dat als de President du Harlay zijnde 170. jaren out, uyt onghedult van pijn hem liet snijden, na den hemel reysde.

De middelmatighe Steenen zijn lichter te snijden, als heele groote, ofte heele kleyne. Want de groore moeten een feer groote openinge hebben, en scheuren oock lichtelijck de Blaes: de heel kleyne en zijn niet wel te tressen.

Onder al de grootste pijnen, die yemant in sijn lichaem lijdt, is al van oudts (gelijk Plinius betuyghet 25. 3.) ghehouden voor de swaerste, het Droppelpissen van Steen. Het welck oock bevestigt werdt van den wel-ghemelten Erasmus van Rotterdam, een man onwaerdigh om ellendigh ghequeit te zijn gheweest. Ick zal sijn woorden uyt een brief gheschreven aen looft van Gaveren alhier vertalen. *De wetten, seyt hy, wanneer se alder strenght gaen, houden den Mensch in vier stucken, eer dat se het Herte raken. Maer ick geloove, dat yemant minder pijn Zonde voelen, die van lidt tot lidt ghekapt werdt, als die moet uyt-staen, dat een Steen door de nauwe Water-pesen in de Blaes boort: al is 't dat de oude Geneesmeesters onder de grootste pijnen die een mensche haest om hals helpen, de eerste plaets gheven aen de Steen van de Blaes. De selfde is misschien daerom arger, om dat se ongeneeslijck is, 't en zy dat men een middel begeert wreeder als de doot, ende meest de doot selve. Voorwaer de steen in de Nieren komt hier naefst by, als hy den Mensch hart aen-tast. Hy over-welt my soo dickwils, ende soo schrickelijck, dat, indien yemant Erastoum haet, Zonde nu wel met recht be- hooren op te houden, om langher sijn vyant te wesen. Vorder brenghet de Steen sulcken ellende mede, dat se een lichaem al is 't oock kloeckende sterck, binnen drie dagen somtijts uyt het leven rockt: ende indien se wat opboudt, soo bouwe maer op, om daer na soo veel te felder weder te keeren. Wat is dat anders, als dickwils de doot wederom te smaken? En wie Zonde wederom willen leven, om daer na weder te sterven?* 9 Het

9. Het genesen van den Steen bestaet in twee dingen, dat hem yemant van dat quaet vry houdt: ofte het selve hebbende, daer van bevrijdt wert. Maer het is lichter, seyt Seneca, schadelijke dingen uyt te sluyten, als te regeren: en niet aen te nemen, als aengenomen hebbende, deselvigte te matigen. Want alse haer in 't besit gestelt hebben, soo en konnense niet verwonnen werden. Derhalven dient de vyant voor het innemen gestut. De verssen van den Poët Ovidius zijn wel bekent, uyt het 1. boeck van den Genees-middel der Liefde;

*En laet de Sieck niet dieper in,
Maer stent haer woortgangh in 't begin.
Het quaet om geen remedy geeft.
Als 't door de tydt gewortelt heeft.*

Want alle quaet, seyt Cicero in sijn 5 Gespreck tegens M. Antony, als het eerst opkomt, soo wert het lichtrelijck over wonnen; maer als het veroudert, dan valt het ghemeenlijck te sterck. Daerom schrijft de Poët Persius seer wel in sijn 3. Schimp-dicht:

*Als 't water heeft de overhand,
Den buyck gelijk een trommel span,
En d'buyt van 't gansche lichaem swelt,
En al de kracht is neergevelt:
Dan helper kost, noch Docters raet,
Al wat men doen kan valt te laet.
Geen krayt, noch wortels is dan nut,
Dewyl 't in 't eerst niet is gescht.
Dus wilje wel geholpen zyn,
So roept by tyds den Medicyn.
Den wortel treckt men lichter uyt,
Als by niet diep in d'aerde sluyt.*

Die sijn selven dan voor Steen soeckt te wachten, moet daer op letten, dat hy hem onthoudt van die dingen, uyt dewelcke het Graveel groeyt, als oock van 't gene de Nieren kan krencken. Derhalven indien de Maegh, Lever, Milt, door swackheydt niet wel en teren, en veel rauwigheydt na de Nieren toefsenden, soo vereyschen sy voor alles versterckt te worden. Maer insonderheydt moetmen sich wachten voor de uytwendige oorsaken van 't Graveel, die hier voor verhaelt staen.

Derhalven dient voor eerst gebruyckt Spijse van goeden gijl, en dewelcke licht te verteren is. Broot van het beste koren, wel geresen, en op sijn pas ghebacken. Beter is ons ghemeen Terwenbroot, als het Wittebroot: alsoo het selfde minder stopt, om dat het de semelen noch by hem heeft. En een van de voornaemste oorsaken, waerom dat de rijcke luyden

veeltijts met Graveel en Gicht gequelt zijn, wert gestelt by vele Geneesmeesters, en onder andere by den Hoogh-geleerden Heere Lodewijck Nonnius, door sijn uytnemende schriften al-omme vermaert is, in 't eren van het Wittebroot, en in 't weynigh oeffenen van 't Lichaem. Het Biscuyt is mede in dese gheleghentheydt ondienstigh, om dat het te droogh is, en wat van de aertachtighe nature aengenomen heeft. Niet beteren is het Wittebroot, dat de backers, om het so veel witter te maaken, met melck beslaen. Also de Melck de taeyigheydt van den Terwe vermeerderd, ende derhalven rauwe vochtigheden doet groeyen, Behalven dat de Melck oock in haerselven, en wat daer van gemackert werdt, graveeligh is, ghelijck wy hier voor onder de oorsaken verhaelt hebben. Wtgenomen de Boter, die wy in 't Graveel prijsen, als hebbende kracht om te suyveren en te versachten. Het Vleesch moet zijn van middelbaren ouderdom, soo gesoden als gebraden, te weten, van Weren, Kalveren, Conijnen, jonge Hanen, en diergelijcke. Visch die wrongeligh is, ghelijck Snoeck, Baers, &c. sachte Doren van Eyeren, Pruymen, Amandelen, Appelen, met Suycker, Boter, en Wijn gestooft. Dr. Crato, genees-meester van drie Keylers, schrijft datter vele door 't eten van Hasel-noten van 't Graveel verlost zijn, nemende van deselvede negen ofte thien voor den eten. Onder de Moeskryden zijn hier toe bequaem Maluwe, Beet, Peterseleye, Kervel, de uytpruytsels van Netelen, Pimpernel, als mede Asperges, Pastinake-peen, Radijs voor andere spijsen genomen. Want anders drijven sy de onsuysterheydt, die in de wegh leyt, door haer water-makende kracht in de Nieren.

De Dranck, het zy Wijn ofte Bier, moet altijd klaer, en dun zijn. Daer dient oock wel ghelet op het water, waer van niet alleen het hier ghemaect, maer oock de spijsen in gekooct wert.

Het Lichaem dient matelijck geoeffent: den Geest moet verheught wesen; Den Buyck niet ghestopt, maer los, is 't niet van selfs, met eenige sachte dingen gemackert. Waer van breeder te sien is in onsen *Sebaader Gesontheyt*.

Maer hier en is niet arger, als 't water langh op te houden. Want daer door komt de Steenachtighe stoffe in de Blaes te besincken, en dan te verharden. Derhalven is 't seer goet, datmen de kinderen, als men voor Steen vrees, 's nachts opweckt, en haer water doet maken, tot dat de Blaes ledigh is. Het welck mede wel aenghemerckt is van *Duretus* op de *Coac. pran.* Waer in, na mijn oordeel, de meergemelde Dr. *Cardanus*, in sijn uytlegginge op Hippocrates, van de Lucht, wateren, en plaetsen, een grove misflagh heeft, als hy raet, niet dickwils water te maken, als of de Steen meer groeyde in een ledigh Blaes, als in een die vol is. Want het water, doordrongen zijnde van de Graveelige stoffe, en belet

lieffelijk in 't oogh wert. Maer het is beter, datmen hem ongewasschen laet. Want de Terebinthijn en krijght geen kracht van 't kruyt, daer 't water af g edistilleert is, gelijk gemeent werdt: maer 't water treckt de afvegende kracht veel eeruyt den Terebinthijn: en die is hier meest van nooden.

Dr. *Varandae*, meer vermelte Professor van Mompelher s, schrijft, datter na een goede bequame Purgatie niet beter en is, als 't water van *Baleruc*, buyten Mompeliers, 't welck beschreven is by Dr. *Dorsman* van Arnhem, mede aldaer eertijds Professor. Ick heb dat wesen besien met den Heere *Timan van Gessel*, tegenwoordigh vermaert geneesmeester tot Wrecht, als wy daer te samen in 't jaer 13 studeerden. Maer wy en behooven so verre niet te loopen: dewijl ons Spawater 't selfde doet, in 't Graveel, en alderhande aertachtige vuyligheyt af te setten. Het is meerder te verwonderen, 't gene Dr. *Verruman* in zijn Françoysche brieven aen d' Heere *Scaliger* vertelt, van de wateren van *Pouguer*, na dat yemant van dezelve veertig dagen gedroncken had, een groote Steen in zijn Blaes smolt, en dat de pijn noyt weder en quam. Ik wenschte wel een gheheele kelder van dat water te besitten. Ick heb in 't gebruyck een seker Graveel-water van verscheyde droogen gemaect, waer van ick (het lichaem eerst, als geseydt is, door verzaechtende Purgatien, en den Terebinthijn, bereyt zijnde) tweemaal des weeks 'smorgens laet innemen eenen lepel ses wecken lang, en dan weder ses wecken eenen lepel 's wecken, daer na so veel alle yeert hien dagen, daer op een paer uren wandelende, en ondertusschen onderhoudende een Maniere van leven, als hier voren verhaelt is. Met welcken middel ontallijcke Menschen, so binnen als buyten 's lants, van het Graveel gantsch verlost zijn.

10. Wat de Geneefinge belangt: Gelijk door de middelen, terstont aangewesen, yemant, wiens nature tot het Graveel niet seer genegen is, wel lichtelijk ontlasten kan werden: so valt sulcx geheel beswaerlijck te wege te brengen in de gene, wiens Nieren, gelijk *Arcetius* spreeckt, geheel vruchtbaer zijn; in dewelcke de groey van Graveel naulijcx belet en kan werden. Hier en valt dan niet te doen, als 't Steenken quijt te maken. Na dat dan 't Inge want voor eerst ontlast is, soo salmen komen, om den wegh, daer het door moet, van buyten en binnen sacht en glat te maken. Hier toe is alderbequaemst een versachtende Clysteer, waer door niet alleē enige vuyligheyt en wint, die de Waterpees kan benauwen, afschier: maer deselfde wert daer door sachter en moeyiger. De eerste Clysteer kan gemaect werden van Heemst-wortel, Maluwe, Beet, Glas-kruyt, Camillen, Meliloten, Senne-bladeren, anijs, Fenckel, en diergelijke, met Bitter-heyligh, en wat Zout vermengt. Daerna machmen de Clysteer nemen uyt enkele Olyen, om den doortocht soo veel te gladder te maken, als daer zijn Olye van Wijruyt, Camillen, Lelyen, of diergelijke.

Die oock bequamelijck in een verkens-blaes kunnen gedaen werden, om daer mede werm van buyten te stoven, op de plaets, daer de pijn is. Het welck mede gedaen werdt met groote spongiën, of wolle lappen, ghedoopt en hart uytgedrongen in een stovinge van versachtende en afsrijvende kruyden; en na het stoven met sodanige Olye gestreken. Mesve, een Arabisch genees-meester prijft wel te recht den Olye van Scorpioenen. Maer hy helpt best, als hy met Kervel in een pan gesnerckt is, en dan werm geleyt wert, daer de pijn druckt.

Van binnen wert de baen glat gemaect met versche Boter, vet Vleeschnar, Olye van soete Amandelen, versch geperst, doorgekleynde Gerst, en 't welck nu veel in 't gebruyck is, de Syroop van Heemst-wortel, na de beschrijvinge van *Fernelius*. Men seyt, gelijk *Cicero* verhaelt, dat yemandt, droomende by een moey meysjen te slapen, Steenkens loofden. Het is oock vorderlijck datmen somtijds besicht *Warms* van Maluwe, Beet, en Kervel.

Als de pijn een weynigh versacht, en de wegh al dus glat gemaect is, dan machmen komen tot de Middelen, die afferten, althijt beginnende van de sachte. Ick heb veel in 't gebruyck het volgende dranccken: N. Sap van Limoenen, Syroop van Heemst-wortel, van elx een loor, noten Muscaet, Broom-zaet, van elcx een half vierendeel loor, Rijnsche-wijn een half roomerken. Dit verzacht van wegen de Syroop, kan het Zant ontdoen door het sap van Limoenen, en set af door het vordere. Wanneer dit dranccken des morgens nuchteren ingenomen is, dient (ondertusschen niet overslaende het stoven ende smeeren) over dagh ghebruyck een dranck van affertende Kruyden, beschteven in 't 22 cap. van 't 1 Deel.

Als dit nu niet genoegh en vordert, so en heb ick niet beter bevonden, als een vierendeel loor, *Aroma frigidum* (also genoemt van den Hoogh-geleerden *Baton Verniam*, Cancellier van Engeland) dat is, *Salpeter*, of *Salprunellæ*, met heete Rijnsche-wijn ingegeven. Veel van de oude, en nieuwe Geneesmeesters verheffen de Koppen, na den loop van de Waterpees opgezet. Sy beginnen wat onder de plaets, daer de pijn meest is, dan nemen sy deselfde af, ende fertenfe wederom leeger, en dat vervolgen sy so lang, tot dat het Steenken allencxkens in de Blaes getrocken wert. Het welck daer uyt blijkt, dat de pijn dan ophoudt. Dit middel heb ick mede dickwils bevonden, seer vordelijck te wesen.

In de Blaes zijnde, en is niet geraden; aldaer lange te blijven. Ick laet dan her lichaem met wandelen en springen bewegen, na datter een goeden dronk heete Rijnsche-wijn met Suycker en noten Muscaet ingenomen is: daer door werden oock de afghesloofde krachten wat verquickt. En by aldien dat de Koudepis, een teycken van dat de nature doende is om her Steenken uyt te drijven, niet veel en perst, soo geef ick

ick met den selfden wijn wederom het *Aroma frigidum*, en laet van buyten op 't gemacht leggen Kervel met Olye van Scorpioenen in de pan geinerckt. Met welcken Middelen alleen ick dickwils in de kinderen gemeene Steenkens afgedreven hebbe.

Alle de Middelen, die 't water sterck affetten, hebben oock kracht om de Nieren, en den Waterloop te suyveren, en met eenen het Zant af te drijven, als oock Steenkens, die uyt Zant, dat maer aen malkanderen hangt, bestaen, en noch niet vast gebacken en zijn, te doen scheidten ende van malkanderen gaen. Maer 't gene harde, en rechte Steenen soude breken, moet van verdunnende en doorsnijdende kracht wesen. En al zijnder eenige die ontkeenen, dat de Steenen van de Nieren, ofte de Blaes eenighsins scheidten of breken konnen, so strijdt nochtans sulcx tegen de leere van veel oude en nieuwe Genees-meesters, ende van de bevindinge selve. Wel is waer, dat de Steenen van de Blaes met seer groote moeyte konnen gebroken werden: maer die van de Nieren als sachter zijnde, ende dickwils uyt by-een vergadert zant aen een gepackt, ende dat noch in een wermer plaats, konnen lichtelijcker door hulpe van bequame middelen van een ghescheiden werden. Sommighe hebben dese kracht door bekende hoedanigheyt: sommighe door verborgen eygenschap.

Die sulcx doen door bekende Hoedanigheyt, of sijnigheyt van deelen, zijn Sap van Limoenen, de wortelen van Asperges, Gras, Laurier, stekende Palm, Stal-kruyt, Bevernaert, &c. De bladeren van Pimpinél, Eeren-prijs, Honts-draef, Kervel, gulden Roede, Brant-nerelen. Het zaer van Brem, groote Klifse, Ioffrouw-merck, Peerlen-kruyt, &c. Aert-besien, Genever-besien, en diergelijcke.

Door verborgen eygenschap breken den Steen de kaken van een Snoeck, de asche van Hasen, van Scorpioenen, van Pier-wormen, Pisse-bedden, &c. het vliesjen van een Hoender-maegh, Kreeften-oogen, &c.

De oude hebben oock 't samen-treckende middelen ingegeven, soo onder de afdrijvende vermenght, om datse so veel te langer in de Nieren zoudē blijven: als oock op haer selven, om de swacke Nieren ('twelk ons gevoelen vande doovigheyt en slappigheyt bevestigt) te verstercken. Van desen slagh zijn de Spongien, die aen de rancken van de Honts-rose wassen, en zijn ronde gehayrde bollekens, Eeckelen, Bramen, Myrtus, &c.

Alle dese Genees-middelen in 't bysonder te ondersoeken, ende hare proef op de deught te stellen, dunckt my hier onnoodigh te zijn: te meerder, om dat ick sulcx gedaen hebbe, in 't geen van dese stoffe in 't Latijn beschreven is.

Onder de ghemengelde Genees-middelen vintmen hier toe in de winckels Spec. Lithontribon, ende Elect. Justini. Is mede uytnemende goet het

Graveel-water van Hollerius, ende insonderheyt die van Dr. Quercetanus, beschreven in sijn Pharmacop. Dogm. N. Sap van Pareye, Ajuyn, Radijs, van elcx een pint, van Limoenen, Glas-kruyt, Muisen-oor, van elcx 1 muddeken. Al dese Sappen moeten met malkanderen staen rijfen, en daarna met een helm overgehaelt werden. Dit Water machmen van bovenen ingeven, ofte in de Blaes speuten. Het vermindert allencxkens den Steen, en doet sijn aerdt-achtige, en sultrige stoffe smelten, en losen.

Maer by aldien, gelijk dickwils gebeurt, de Steen in de Blaes door geenderhande middelen gebroken en kan werden, en voor de krop van de blaes scheidende, den water-loop belet, dan moet hy ten eersten met her Catheter te rug ghestooten werden, ofte het lichaem dient met opgeheven beenen geschor.

Het is een groot misverstant van vele, die in al de gene die den Steen of Graveel hebben, afdrijvende dingen, insonderheyt Genever-water, of Brandewijn, daer Aert-besien, Honts-draef, en diergelijcke opgestaen hebben, dagelijcx en sonder onderscheyt ingeven, alsoo daer door de Steen, diemen dickwils sonder pijn lange tijdt in de Blaes dragen kan, na de krop toegedreven wert, waer uyt ellendige pijn, en andere te vallen ontsaen.

In dese Stadt Dordrecht heeft my een man ge-roont een geheel dooskē vol stucckens van Steenen, even-eens gelijk als een grooten Steen van de Blaes om stucken gellagen is, en verklarde zulcks geschiet te zijn door het volghende: N. Kreeften-oogen, Bocken-bloet, Zaet van Daucus, ofte wilde Peen, van Peterselye van Macedonyen, Noten Muscaet, van elcx 1 once; Dit te samen tot poeyer ghestooten, en in een dubbelt vat gekookt in 12 oncen Genever-wijn. Hier van dronck hy 't poeyer met den Wijn tweemaal daeghs 2 oncen, tot negen dagen toe. Den thienden dagh, en de seyen volgende, nam hy een half vierendeel loot Ioffrouw-merck-zaer, kleyn ghestooten, waer mede hy dan de gebroke stucken quijt werde. Maer dit selve in andere versoeckende, en hebbe ick die kracht niet bevonden. De stucken evenwel, die hy, een geloofwaardigh man zijnde, my hier sien, waren so veel in geral, datse te samen een grooten Steen konden uytmaken.

Het Bockē-bloet, dat onder andere, mede in die beschrijvinge komt, wert al by de oude Schrijvers seer geprefen, om den steen te brekē, en Scaliger derst wel seggen *Exerc. 334.* dat sulcks so seker is, als de Son 'smiddaghs schijnt, en dat hy 't oock selve bevonden heeft. Ia Serapio schrijft, dat het alleen door opstrijcken van buyten de Steen kan breken. De meer-gemelte Dureses, getuyght dat her Bocken-bloedt door sijn scherpe en sijne vyerigheyt den Diamant doet smelten, maer dat hy tot den Steen niet doen en kan: nochtans sijn selven vergetende, schrijft op een ander plaats, dat het bloedt krachtiger zal wesen

wesen voor den Steen, indien den Bock in de laetste daghen met af-drijvende Kruyden ghevoedt wert. Maer dit ontkent *Michel de Montaigne*, in sijn tweede Boeck *des Essais*, op 't laetste capittel, om dat hy in eenen Bock, die hy also hadt laten voeren, eenige Steenen gevonden hadde. Indien yemant hier tegen bracht, dat het bloedt daer van bevrijdt blijft, ende derhalven sijn kracht niet en verliest: daer op seydt hy, veel gelooflijcker te wesen, datter niet in het Lichaem en groeyt, als met over-een-stemmen, en onderling mede-deelen van alle de Leden: ende dat waerschijnlijck in alle de Deelen van dien Bock een Steenachtige hoedanigheyt geweeft is. Dan dese reden werdt van een ander *François Schrijver* (die tegen het Spaensch onderfoeck der verstandens gheschreven heeft) teghen-gesproken. Den *Haes*, seydt hy, is een Dier vol grof en swaermoedigh bloedt, ende eyenwel is 't Poeyer van sijn Hert, met witten Wijn inghegeven, een krachtigh middel tegen de vierden-daeghsche Koortse. De *Citroenen*, als 't een vrucht die ras aankomt en bederft, so en hebbense dies niet teghenstaende geen minder kracht, om de bedervinghe in ons Lichaem te wederstaen. Ende hy voeghter noch by, datmen selve oock voor 't Graveel veelderhande Steenen in-gheeft. Maer ick kan getuygen, yemandt thien dagen na malkanderen een vierendeel loot Bockenbloedt met witte Wijn ingegeven te hebben, sonder het minste gruyts van den Steen, die hy in sijn Blaes hadde, quijt te werden. Waer uyt ick oorfaeck nam, het selfde in anderen niet te besoecken.

Alsdan de Steen der Blase, door gheenderhande middelen gebroken en kan werden, so moeten wy tot de *Chirurgie*, als tot een plicht-ancker, ons toevlucht nemen. Kleyne Steenen blijven sountijds in de schacht steken, alwaerse met een bequaem yserken, ghelijck een Oor-lepel, uytgerocken kunnen werden: oft als sy te groot zijn, achter aen bindende, ofte met de Vingeren tegen-houdende, op datse niet te rug soude schieten, daermen 't gefwel ofte de spanning verneemt, moetmen ter zyden een opening maken. Want aldaer is het vleesch. Dan boven, daer een Ader ende Slagh-ader onderleydt, soude het veel bloet verwecken. Het onderste deel, alsoo het sonder bloedt is, ende ghestadigh den loop van 't water ontfangt, en soude niet wel willen toeheelen.

Maer veel lichter kunnen sy de Vrouwen, als de Mans, afgenomen werden sonder eenige quetsinge, om dat den hals van haer Blaes kort en ruym is. *Doctor Vega* schrijft, dat hy een Steen ghelijck een Ocker-noot, die het water met groote pijn op-hiel, uyt de krop van de Blaes in seker Bagijn, gebruyckende een uyt-ertende gereedschap, *Speculum maricem* gheenoemt, met een Koren-rancken uytgerocken heeft. Hy getuyght oock gesien te hebben

een Steen, op de groote van een kleyn Hoender-ey, die een Vroe-vrouw ghekegen hadde, uyt de krop van de Blaes van een Vrouw, dewelke op haer laetste van 't dragen gingh. My gedenckt, dat ick over eenige tijdt een dochterken van ses jaren (die gheen Water en konde maken, wat raet datter gedaen was) een Steenken van den Heel-meester uyt doen trecken hebbe, ghelijck een Amandel, sonder eenige pijn. *Doctor Forest* verhaelt van een Vrouw, vijf-en-seventigh jaren oudt, die een grooten Steen al buyten de Blaes aen 't Gemacht in een dun vlies uythangenden hadde, dewelcke het vlies door-gheyneden zijnde, van selfs uytviel; en dat sy noch langhe jaren daarna leefde, maer haer Water niet en konde houden.

De vermaerde *Prosper Alpinus*, dien ick in het laetste van sijn leven noch in den Hof van Padua ghehoort hebbe, beschrijft een ander manier om den Steen sonder snijden af te nemen, by de Egyptenaers, daer hy gewoont hadde, gebruyckelijck. Sy nemen een pijpken van hout, ofte kraeck-been, dat steken sy in de schacht, en houdende haer Vingeren van achteren, op dat de wint niet in de Blaes en soude schieten, blasen sy daer met geweld in, om den wegh ruymmer te maken: daarna nemen sy wederom een dicker pijpken, tot drie viermael toe. Als sy meenen dat den door-rocht wijt ghenoech is, dan steken sy de Vingheren in 't eynde, en brenghen den Steen in de schacht. En hy getuyght, selve gesien te hebben een Arabier, op die manier een Steen van de groote van een Olijf-steen uyt krijgen. Dit en is soo vreemt niet, als 't wel schijnt. Want dat de krop van de Blaes, niet swaerlijcken mede-gheeft, blijkt aen de krop van de Lijf-moeder, die in den arbeydt vry war wijder uytgereckt wert.

Dus verre is geseyd, hoe datmen den Steen moet krijgen uyt de Nieren, Blaes en Schacht: is nu noch maer een dinghen overigh, te weten, Hoe dat de groote Steenen in de Blaes, alser anders gheen raet en is, met snijden afghenomen werden.

Also sulcks vol gevaer is, so heeft *Hippocrates* met groote reden aen sijn Leeringhen verboden de handt aen dit werck te slaen, en geboden, dat sy het fouden laten aen een wel-verfocht Meester, die hem sulcks best verstant. Het welck oock noch huynen in goet ghebruyck is, ten overstaen van Geneesmeesters en Heel-meesters.

Als het Lichaem een dagh twee drie wel gesuyvert, en door goede Spijse ghevoedt is, dan dienen oock de onderste deelen by den krop van de Blaes met versachtende dinghen gestoof. Het Lichaem aldus bereydt zijnde, ende de Siecke, 't zy van selfs, 't zy door een Clysterye ter stoel gegaen hebbende, soo staender drie dinghen voor een *Operateur* te doen. Te weten, het snijden, den Steen uyt te krijghen, ende de Wonde toe te heelen. Voor al-eer datmen

darment tot het snijden komt, sal den Siecke wat over-cynde weder wandelen, en dan eenige reysen van een banck op een Kuffen springen, op dat door die beweginghe den Steen na de krop van de Blaes soude schieten. Daerna aenroepende Godt om sijnen zegen; indien de Siecke groot oft volwassen is, so salmen hem op een hooge stoel, ofte vaste Tafel stellen; indien 't een Kint is, op de Schoot (het welck ick oock veel in bejaerde Luyden sien doen hebbe) van een sterck Man, het lichaem wat af-hangende, ende de handen aen de voeten gebonden. Aen elke zyde dienter oock twee te staen, die de beenen stijven, en sorghe dragen dat sy niet en verschieten. Dan sal den *Operateur* sijn twee voorste Vingeren in Olye van soete Amandelen, witte Lelyen, oft dierghelijcke gheheel vet gemaect zijnde, in 't eynde brengen, en met de rechterhandt den buyck onder wat nederdrucken, ende also den Steen na de krop van de Blaes toedouwen. Die beslaende, sal hy ruischen het Gemacht en 't Eynde, aen de slincker zyde op den Steen aen, een openinge maken, niet grooter nochte kleynder, als hy oordeelt dat de Steen is. Te wijt zijnde, kan nergens goet toe doen: en al te nauw zijnde, als de Steen voort-geftooten, oft uytgetrocken wert, so maectt hy sijn selven met groot gheweldt plaets, die hy voor hem niet en vint, het welck groote scheuringhe, en bloet-stortinghe veroorsaect. De openinghe gedaen zijnde, als hem de Steen vertoont, en gesien wert, by aldien hy kleyn is, soo kanmen hem van achteren met de Vingheren uytstooten: indien hy groot is, so moet hy met een werck-tuygh, 't welck sy *Lapidil* noemen, uytgetrocken werden. De Hoogh-gelcerde *Aquapendens*, houdt meerder van de Tang: dan ick hebber meer sien door-komen, die de Steen met een *Lapidil*, als die met veel vroeten, ende missen van de Tang, ten laetsten uytgetrocken was.

Die uyt zijnde, moetmen terstont geteedt hebben *Werck*, met *Wit van Ey*, sijnen *Bolus*, en diergelijke, om het bloet te stelpen, dat op de Wonde gheleydt, en een *Plaester Defensif* overgeslagen, met bequame banden, en werdt dan vorders, als andere Wonden, ghenesen.

Sommige hebben gemeent, dat de verhaelde en oude maniere van den Steen te snijden, verbeterd konde werden. Want dat de Vingeren niet genoegh en waren om den selven juyft te beslaen: en dat het uyt-trecken met den *Lapidil* gevarich was: dewijl de Steen lichtelijck den selven onschiet, en d'omliggende deelen daer van beschadicht konnen werden. Derhalven isser noch een ander manier van snijden bedacht, die se op 't *Instrument* noemen. Dese is gevonden en in 't werck gestelt, by *Iohannes de Romani*, Genees-meester van Cremona, die te Romē leefden ontrent het 1520de jaer, ende is daarna met het noodigh werck-tuygh beschreven door sijnen

Leerling, *Marianus Sanctus*, ende na hem *Mariana* genoemt. Dese gheschiet aldus: Het lichaem, gelijk in de eerste maniere, bereydt zijnde, werdt het de beenen van een, en met gebogen knyen van achteren op een Tafel neder-geset, soo dat de hielen byna aen de billen raken, ende de handen van buyten aen de hafen komen: dan werden met een dubbelten bant van den hals hangende, de beenen en voeten vast-gebonden, ende de Siecke alsoo van twee stercke Mannen aen wederzyde vast, en onbeweeglijck ghehouden. Het stelsel hier van is uytgebeeld by *Paré*, in het 42. cap. van sijn 16. Boeck. Daerna wert de *Catheter* in sijn bultighe kromte langs met een breedtachtighe scheur gheopent, (wiens beeltenisse op de ghemelte plaets te sien is) met Olye beestreken, tot in de Blaes gebracht. Dan, het Saccken door de ghene, die de rechter knye houdt, opgelicht zijnde, om niet in de wegh te wesen, snijt den *Operateur* aen de slincker zyde van de naet tusschen het Eynde, ende Gemacht, waer na toe de sechre van den *Catheter* oock ghedraeyt moet werden, twee Vingher-breedt van 't Eynde, ende vervolght met het mes den draet van de Spier, tot dat de punt komt in de reet van de *Catheter*, die in de krop van de Blaes steect, de openingh niet veel langer makende, als een duym-breedt. Daerna steect hy in de Wonde twee langwerpige, ronde, aen 't eynde wat kromachtige yserkens, die oock van silver konnen gemaectt werden, van dewelcke het een aen het eynde bot ende glat is, het ander wat holachtigh en Forcken-gewijs (die d'Inleyders genoemt werden, om dat sy het ander werck-tuygh gelijk als inleyden, ende den wegh, in de Blaes wijzen, en zijn oock by den ghemelten *Paré* uyt-gebeydt) dese werden eerst ghebracht in den reet van den *Catheter*, ende daarna de *Catheter* uytgetrocken zijnde in de Blaes selve. Dan met de slincker-handt dese twee Yserkens wel vast houdende, brenghet den *Operateur* met de rechter een Tang (om de gelijkens *Enden-beck* genaemt) in de Blaes, waer mede hy de Steen, indien hy kleyn is, lichtelijck uyt-treect. Maer indien de Steen groot is, als dat hy door de opening kan, soo wert deselve noch meer gheopent, ofte uyt-geset door een werck-tuygh, op de verhaelde plaets mede beschreven en uytgebeelt. Daerna wert wederom een Tange, het zy recht, ofte krom in de Blaes gesteken, de Steen gevat, ende sachtelijck uytgetrocken. Indien, na dat de openinghe al vergroot is, de Steen noch niet wel en volcht, soo steect den *Operateur* de twee voorste Vingeren van de slincker-handt wel ver van Olye in 't Eynde, ende druckt alsoo den Steen na de krop van de Blaes toe. Men moet wel wachten, dat de Steen in de Tange niet en komt te breken: en derhalven uytgetrocken zijnde, moetmen hem wel besien, ende indien datter noch een Steen overigh is, die moet op deselfde manier uyt-

uyt-genomen werden, oft indien datter eenige stukken afgebroken zijn, die moeten met een lepels-gewijs yser uyt-nemen. By aldien evenwel de Steen grooter valt, als dat hy door de openinge, hoe ruym die oock gemaect is, uytgetrocken kan werden, so moeten hem door een getande Tange over-midden breken, ende met stucken uyt-halen. Men dient dan oock wel neerstigh te letten, datter niet een stucken in en blijft, maer datse allegader wel uyt-komen.

Voor het laefte wert de openinge, indiense groot is, toegemaeyt, latende in deselvc een dagh ofte twee steken een silver pijpken, mede by *Paré* in 't 43. capittel beschreven, waer door het geronnen bloet uyt de Blaes kan loopen. Daerna wert de Wonde verbonden ende toegeheelt, gelijk geseydt is.

By-na op deselvede manier snijmen de Vrouwen. Mer dat onderscheydt evenwel, dat den *Catheter*, die in den Water-loop ghesteken wert, en op den welken de snede in den hals van de Blaes geschiet, in de Vrouwen, niet krom, gelijk in de Mans, maer recht is. Daerbeneffens als men, om dat de Steen niet wel uyt en wil, genoodtsaecht is den selven met de Vingern na den krop van de Blaes te douwen, so moet sulcks in de Vrouwen gheschieden door de Nature,

maer in de Maeghden, gelijk in de Mans, door het Eynde.

Daer is noch een derde maniere van Steen-snijden, waer mede, tegen het gevoelen van de Ouden, niet door den vleefigen hals van de Blaes, maer door den buyck, ende het vlesachtigh deel van de Blaes ghesneden wert. Dit noemenle de *Francken-sné*, na eenen *Franck*, die den Vinder is, ofte *Celsiane*, na den Beschrijver, ofte oock *Guidomiane*, na de ghene, die se met Gereedtschap verciert heeft. Dese manier om den Steen uyt te krijghen, is eerst ghebruyckt gheweest, in wan-hopigh werck, ende ghewaeght by een treffelijck Heel-meeester, Meeester *Franck*, die evenwel, al is't hem wel gheluckte, niet en raedt het selve namaels meerder in 't werck te stellen. Waer over Doctor *Roussel* seer verwondert is, toonende met verscheide exempelen, dat een gequerste Blaes kan toe-heelen: het welck oock bevesticht wert by den meer-wel-ghemelten Doctor ende Professor *Bauhinus*.

Ick en weet niet dat dese laefte maniere van snijden erghens gebruyckt wert. Maer van de twee andere kan ick ghetuyghen, als over beyde dickwils gestaen hebbende, dat de eerste de lichtste, sekerste, ende beste is.

E Y N D E.

H 2

